

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi Euroopan unionin jäsenvaltion alueelta laittomasti vietyjen kulttuuriesineiden palauttamisesta

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi laki Euroopan unionin jäsenvaltion alueelta laittomasti vietyjen kulttuuriesineiden palauttamisesta. Laissa säädettäisiin menettelystä, jota noudatettaisiin, kun toisen Euroopan unionin jäsenvaltion tai Euroopan talousalueeseen kuuluvan valtion alueelta laittomasti vietyt ja Suomessa sijaitsevat kulttuuriesineet palautetaan Suomesta asianomaisen jäsenvaltioon. Lailla kumottaisiin voimassa oleva laki Euroopan talousalueen valtion alueelta laittomasti vietyjen kulttuuriesineiden palauttamisesta.

Ehdotetulla lailla pantaisiin täytäntöön jäsenvaltion alueelta laittomasti vietyjen kulttuuriesineiden palauttamista koskeva Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi, joka on uusittu kokonaisuudessaan vuonna 2014.

Ehdotetussa laissa säädettäisiin kulttuuriesineiden palauttamiseen liittyvästä valtioiden välisestä yhteistyöstä ja toimenpiteistä, joilla edistetään Suomessa sijaitsevan palauttamismenettelyn piiriin kuuluvan kulttuuriesineen löytymistä ja joilla turvataan kulttuuriesineen palauttaminen vaatimuksen esittäneeseen jäsenvaltioon. Laissa säädettäisiin myös laittoman viennin jälkeen esineeseen omistusoikeuden tai muun oikeuden vilpittömässä mielessä saaneen oikeudesta korvaukseen palauttamisen aiheuttamista vahingosta tai haitasta, palauttamisesta aiheutuvien kustannusten jakautumisesta sekä sovellettavasta laista.

Lain toimeenpanosta vastaisi keskusviranomaisena opetus- ja kulttuuriministeriö yhteistyössä muiden Suomessa toimivaltaisten viranomaisten kanssa.

Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan 18 päivänä joulukuuta 2015, jolloin direktiivi on pantava jäsenvaltioissa täytäntöön. Lakia sovellettaisiin Suomessa oleviin kulttuuriesineisiin, jotka on viety laittomasti Euroopan unionin jäsenvaltion tai Euroopan talousalueeseen kuuluvan valtion alueelta 1 päivänä tammikuuta 1995 tai sen jälkeen.

SISÄLLYS

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ.....	1
SISÄLLYS.....	2
YLEISPERUSTELUT.....	3
1 JOHDANTO.....	3
2 NYKYTILA.....	4
2.1 Lainsäädäntö ja käytäntö.....	4
2.2 Kansainvälinen kehitys sekä ulkomaiden ja EU:n lainsäädäntö.....	6
<i>Kulttuuriomaisuuden suojelua koskevia kansainvälisiä sopimuksia</i>	6
<i>Neuvoston asetus (EY) N:o 116/2009 kulttuuriesineiden viennistä</i>	7
<i>Vuoden 1993 kulttuuriesineiden palauttamisdirektiivi</i>	8
<i>Vuoden 2014 kulttuuriesineiden palauttamisdirektiivi</i>	9
2.3 Nykytilan arviointi.....	13
3 ESITYKSEN TAVOITTEET JA KESKEISET EHDOTUKSET.....	14
4 ESITYKSEN VAIKUTUKSET.....	15
4.1 Taloudelliset vaikutukset.....	15
Vaikutukset viranomaisten toimintaan.....	16
<i>Palauttamismenettelyt</i>	16
<i>IMI-järjestelmä</i>	16
<i>Raportointi</i>	17
5 ASIAN VALMISTELU.....	17
5.1 Valmisteluvaiheet ja –aineisto.....	17
Lausunnot ja niiden huomioon ottaminen.....	17
6 RIIPPUVUUS MUISTA ESITYKSISTÄ.....	17
YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT.....	19
1 LAKIEHDOTUKSEN PERUSTELUT.....	19
2 VOIMAANTULO.....	23
3 SUHDE PERUSTUSLAKIIN JA SÄÄTÄMISJÄRJESTYS.....	24
LAKIEHDOTUS.....	25
Laki Euroopan unionin jäsenvaltion alueelta laittomasti vietyjen kulttuuriesineiden palauttamisesta.....	25

YLEISPERUSTELUT

1 Johdanto

Kulttuuriesineet ovat osa kansallista kulttuuri- ja sivistyspääomaa. Merkittävien kulttuuriesineiden säilyminen osana kansallista kulttuuriomaisuutta on tärkeää, jotta väestölle voidaan turvata mahdollisuus oppia, tutustua ja päästä osalliseksi omasta kulttuuriperinnöstään siinä yhteydessä, jossa se on syntynyt tai jossa siihen on muodostunut vahvoja kulttuurisia merkityksiä. Tämä tukee identiteettien muodostumista ja kulttuuriperinnön säilymistä elävänä. Kulttuuriomaisuuden laittoman tuonnin, viennin ja omistusoikeuden siirron on katsottu olevan yksi keskeisimmistä syistä kulttuuriperinnön köyhtymiseen alkuperämaissa. Tämän vuoksi kulttuuriesineiden liikkumiselle on asetettu rajoitteita niin Euroopan unionin lainsäädännössä kuin kansainvälissä sopimuksissa.

Euroopan unionin sisämarkkinoiden keskeisin periaate on tavaroiden, henkilöiden, palveluiden ja pääoman vapaa liikkuvuus. Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 36 artikla mahdollistaa kuitenkin Euroopan unionin jäsenvaltioiden asettamat sisämarkkinoiden vapaata liikkuvuutta koskevat kiellot ja rajoitukset, jotka ovat tarpeen taiteellisten, historiallisten tai arkeologisten kansallisaarteiden suojelemiseksi.

Eurooppalaisen kulttuuriperinnön säilyttämiseksi olennaisilta osin unionin alueella unionissa on kansallisten rahoitusten lisäksi hyväksytty kulttuuriesineiden vientiä ja laittomasti vietyjen kulttuuriesineiden palauttamista koskeva unionin lainsäädäntö, joka poikkeaa sisämarkkinoiden vapaata liikkuvuutta koskevasta periaatteesta.

Kulttuuriesineiden vientiä Euroopan unionin rajojen ulkopuolelle sääntelee Euroopan unionin neuvoston asetus (EY) N:o 116/2009 kulttuuriesineiden viennistä. Kulttuuriesineiden vienti unionin ulkopuolelle on asetuksella säädetyllä tavalla luvanvaraista. Asetuksen ohella kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden esineiden vientiä Suomesta sekä muihin Euroopan unionin jäsenvaltioihin että vientiä unionin alueelta koskee kulttuuriesineiden maastaviennin rajoittamisesta annettu laki (115/1999), jäljempänä maastavientilaki. Maastavientilaissa määritellyjä kulttuuriesineitä ei saa viedä maasta ilman Museoviraston, Kansallisgallerian tai muun opetus- ja kulttuuriministeriön osoittaman lupaviranomaisen myöntämää vientilupaa. Lain noudattamista valvovat lupa- ja tulliviranomaiset.

Jäsenvaltion alueelta laittomasti vietyjen kulttuuriesineiden palauttamisesta annettu neuvoston direktiivi 93/7/ETY, jäljempänä vuoden 1993 kulttuuriesineiden palauttamisdirektiivi, hyväksyttiin vuonna 1993 sisärajojen poistuessa, jotta jäsenvaltioiden kansallisaarteiksi luokiteltujen kulttuuriesineiden suojeleu voitiin varmistaa. Vuoden 1993 kulttuuriesineiden palauttamisdirektiivi luo järjestelmän laittomasti maasta vietyjen kulttuuriesineiden palauttamiseksi sisämarkkina-alueella. Direktiivi on pantu kansallisesti täytäntöön Euroopan talousalueen valtion alueelta laittomasti vietyjen kulttuuriesineiden palauttamisesta annetulla lailla (1276/1994), jäljempänä palauttamislaki.

Euroopan unionin jäsenvaltion alueelta laittomasti vietyjä kansallisaarteita ei komission selvityksen mukaan ole saatu vuoden 1993 kulttuuriesineiden palauttamisdirektiivin perusteella palautettua riittävän tehokkaasti, ja kulttuuriesineiden laittomasta kaupasta on tullut yksi laitton kaupankäynnin levinneimmistä muodoista. Tämän vuoksi vuoden 1993 kulttuuriesineiden palauttamisdirektiivi uudistettiin ja korvattiin Euroopan parlamentin ja Neuvoston direktiivillä (2014/60/EU) jäsenvaltion alueelta laittomasti vietyjen kulttuuriesineiden palauttami-

sesta ja asetuksen (EU) N:o 1024/2012 muuttamisesta (uudelleenlaadittu), jäljempänä vuoden 2014 kulttuuriesineiden palauttamisdirektiivi. Se annettiin 15 päivänä toukokuuta 2014.

Tämä esitys koskee vuoden 2014 kulttuuriesineiden palauttamisdirektiivin kansallista implementointia, joka tulee vuoden 2014 kulttuuriesineiden palauttamisdirektiivin mukaan toteuttaa viimeistään 18 päivänä joulukuuta 2015.

2 Nykytila

2.1 Lainsäädäntö ja käytäntö

Palauttamislaissa kulttuuriesineen laittomalla viemisellä tarkoitetaan esineen viemistä Euroopan talousalueen valtion alueelta vastoin asianomaisen valtion kansallisaarteiden suojelua koskevaa lainsäädäntöä tai kulttuuriesineiden viennistä annettua Euroopan yhteisöjen neuvoston asetusta (ETY) N:o 3911/92¹. Esineen laittomalla viemisellä tarkoitetaan myös esineen palauttamatta jättämistä vastoin sen Euroopan talousalueen valtion lakia, josta esine on luvallisesti viety näyttelyä, tutkimista, kunnostamista tai muuta vastaavaa tilapäistä tai määräaikaista tarkoitusta varten, sekä luvalliselle viemiselle asetetun muun ehdon rikkomista.

Palauttamislain mukaan Suomessa oleva muun Euroopan talousalueen valtion alueelta laittomasti viety kulttuuriesine on asianomaisen valtion hakemuksesta määrättävä palautettavaksi. Hakemus tehdään sille käräjäoikeudelle, jonka tuomiopiirissä esine on tai jonka tuomiopiirissä esineen omistajalla tai haltijalla on asuinpaikka tai kotipaikka taikka missä hän oleskelee. Hakemukseen on liitettävä asiakirja, jossa kuvataan palautettavaksi vaadittu esine ja todetaan, että kysymyksessä on palauttamislaissa tarkoitettu kulttuuriesine. Hakemukseen on lisäksi liitettävä hakemuksen tehneen valtion toimivaltaisen viranomaisen kirjallinen vahvistus siitä, että esine on laittomasti viety asianomaisen valtion alueelta.

Palauttamisen turvaamiseksi käräjäoikeus voi määrätä kulttuuriesineen takavarikkoon tai ryhtyä muihin turvaamistoimiin siten kuin oikeudenkäymiskaaren 7 luvussa säädetään. Turvaamistointia koskevan hakemuksen voi tehdä oikeusministeriö taikka se valtio, josta esine on viety laittomasti. Turvaamistoimi raukeaa, jos palauttamista koskevaa hakemusta ei ole tehty kahden kuukauden kuluessa turvaamistoimen määräämistä koskevan päätöksen antamisesta.

Palauttamista koskeva hakemus on tehtävä vuoden kuluessa siitä, kun valtio, jonka alueelta esine on laittomasti viety, on saanut tietoonsa esineen sijaintipaikan ja omistajan tai haltijan henkilöllisyyden. Hakemus on tehtävä kuitenkin viimeistään 30 vuoden kuluessa esineen laittomasta viemisestä. Poikkeuksen muodostavat julkiseen kokoelmaan kuuluvat esineet tai kirjalliset esineet, jotka ovat esineen palauttamista vaatineessa valtiossa erityisen suojelun alaisia. Näiden esineiden palauttamista koskeva hakemus on tehtävä viimeistään 75 vuoden kuluessa laittomasta viemisestä.

Jos kulttuuriesine määrätään palautettavaksi, on sillä, joka esineen laittoman viemisen jälkeen on saanut omistusoikeuden, panttioikeuden tai muun oikeuden esineeseen, oikeus saada esineen palauttamista vaatineelta valtiolta kohtuullinen korvaus palauttamisesta aiheutuvasta vahingosta ja haitasta. Korvaus on määrättävä, jos oikeuden haltija ei tiennyt eikä hänen voida katsoa pitäneenkään tietää esineen laittomasta viemisestä ja jos hän voi näyttää toteen, että hän on oikeuden hankkiessaan noudattanut asianmukaista huolellisuutta. Korvaus tulee maksaa ennen esineen palauttamista. Korvauksen määrää harkittaessa otetaan huomioon palauttamisen

¹ Asetus on sittemmin korvattu kodifoidulla toisinnolla Euroopan unionin neuvoston asetuksella (EY) N:o 116/2009 kulttuuriesineiden viennistä.

vaikutus esineen omistusoikeuteen taikka muuhun siihen kohdistuvaan oikeuteen, esineen hankintahinta, esineen arvossa hankinnan jälkeen tapahtuneet muutokset, hankinnasta ja säilyttämisestä aiheutuneet kulut, esineen erityinen tunnearvo sen omistajalle sekä muut vastaavat seikat. Kun kulttuuriesine on palautettu Suomesta toiseen Euroopan talousalueen valtioon, omistusoikeuden saamiseen laittoman viemisen ja esineen palauttamisen välisenä aikana on sovellettava sen valtion lakia, johon esine on palautettu.

Palauttamislain säädettyistä tehtävistä huolehtivana keskusviranomaisena toimii oikeusministeriö. Lain 3 §:n mukaan keskusviranomaisena oikeusministeriön tehtävänä on yhteistyössä Suomessa toimivaltaisten viranomaisten kanssa: 1) pitää yhteyttä Euroopan talousalueen valtioiden keskusviranomaisiin ja toimivaltaisiin viranomaisiin sekä edistää yhteistyötä Suomen ja asianomaisten valtioiden toimivaltaisten viranomaisten välillä; 2) etsiä Suomessa olevat laittomasti viedyt kulttuuriesineet sekä ilmoittaa palauttamista vaatineille valtioille esineiden löytymisestä; 3) järjestää tarvittaessa esineen palauttamista vaatineelle valtiolle mahdollisuus tarkastaa esine kahden kuukauden kuluessa 2 kohdassa tarkoitetun ilmoituksen tekemisestä; 4) toimia välittäjänä esineen omistajan tai haltijan ja palauttamista vaatineen valtion välisissä neuvotteluissa palauttamista koskevan sovinnon aikaansaamiseksi; 5) ryhtyä toimenpiteisiin laittomasti vietyjen kulttuuriesineiden suojelemiseksi sekä palauttamisen turvaamiseksi; 6) huolehtia esineen palauttamista vaatineen valtion pyynnöstä oikeudenkäyntien vireillepanosta sekä muusta oikeusavusta; 7) lähettää Suomesta laittomasti vietyjen kulttuuriesineiden palauttamista koskevat pyynnöt Euroopan talousalueen valtioiden viranomaisille; 8) ilmoittaa Suomesta laittomasti viedyn esineen sijaintivaltion keskusviranomaiselle esineen palauttamista koskevan hakemuksen vireillepanosta tässä valtiossa; sekä 9) ryhtyä muihin tarpeellisiin palauttamislain ja direktiivin soveltamisalaan kuuluviin toimenpiteisiin. Toimivaltaisilla viranomaisilla tarkoitetaan muun muassa Museovirastoa, tulliviranomaisia ja poliisia.

Suomen valtio ei peri kulttuuriesineen palauttamista vaatineelta valtiolta korvausta niistä kustannuksista, jotka aiheutuvat keskusviranomaisen ja toimivaltaisten viranomaisten palauttamislain nojalla suorittamista toimenpiteistä. Sen sijaan kulttuuriesineen palauttamista vaatinut valtio vastaa Suomessa vireille pannusta oikeudenkäynnistä ja muusta erillisestä menettelystä aiheutuvista kustannuksista siten kuin siitä erikseen säädetään. Palauttamista vaatinut valtio vastaa myös niistä kustannuksista, jotka Suomessa aiheutuvat esineen säilyttämisestä, suojaamisesta ja palauttamisesta.

Ahvenanmaan maakunnassa kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden esineiden suojeleminen kuuluu Ahvenanmaan itsehallintolain (1144/1991) 18 §:n 11 kohdan mukaan maakunnan lainsäädäntövaltaan. Ahvenanmaalla on voimassa maakuntalaki kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden esineiden suojasta (Landskapslag om skydd för kulturhistoriskt värdefulla föremål (1986:58)), mutta sillä ei ole maakunnallista lainsäädäntöä laittomasti vietyjen kulttuuriesineiden palauttamisesta.

Palauttamislain ja maastavientilain ohella kulttuuriesineiden hallintaa ja luovutusta koskevia kansallisia rajoituksia on muinaismuistolaisissa (295/1963), kirkkojärjestyksessä (1055/1993), ortodoksisesta kirkosta annetussa laissa (985/2006) ja arkistolaisissa (831/1994). Lisäksi rakennusperinnön suojelemisesta annettuun lakiin (498/2010), kirkkolakiin (1054/1993) tai ortodoksisesta kirkosta annettuun lakiin perustuva rakennuksen suojeleminen voi rajoittaa myös rakennukseen kiinteänä tai irtaimena kuuluvan esineen irrottamista yhteydestään. Mainituissa säädöksissä ei ole erityisiä säännöksiä esineiden maastaviennistä.

Suomessa ei toistaiseksi ole ollut vireillä palauttamislain nojalla tehtyjä kulttuuriesineiden palauttamishakemuksia. Sen sijaan Suomi on vastaanottanut vuosina 2012—2014 yhteensä

31 ilmoitusta toisista jäsenvaltioista varastetuista kulttuuriesineistä. Tapaukset eivät ole johtaneet jatkotoimenpiteisiin, koska kulttuuriesineitä ei ole tavattu Suomesta.

2.2 Kansainvälinen kehitys sekä ulkomaiden ja EU:n lainsäädäntö

Kulttuuriomaisuuden suojelua koskevia kansainvälisiä sopimuksia

Suomi on sitoutunut useisiin kansainvälisiin sopimuksiin, joiden tarkoituksena on suojella kulttuuriomaisuuden säilymistä. Seuraavassa tarkastellaan sellaisia kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden esineiden suojelua koskevia sopimuksia, joissa on kulttuuriomaisuuden palauttamista koskevia määräyksiä.

Yleissopimus kulttuuriomaisuuden luvattoman tuonnin, viennin ja omistusoikeuden siirron kieltämiseksi ja ehkäisemiseksi, jäljempänä UNESCO:n vuoden 1970 yleissopimus, hyväksyttiin Pariisissa vuonna 1970. Suomi on liittynyt sopimukseen vuonna 1999 (SopS 92/1999). UNESCO:n vuoden 1970 yleissopimuksen 3 artiklan mukaan kulttuuriomaisuuden tuonti, vienti tai omistusoikeuden siirto vastoin sopimusvaltioiden yleissopimuksen perusteella hyväksymiä määräyksiä on luvatonta. Sopimusvaltioilta edellytetään itse tärkeäksi määrittelemänsä kulttuuriomaisuuden maastaviennin säätämistä luvanvaraiseksi. Sopimusvaltiot ryhtyvät myös tarpeellisiin toimenpiteisiin kansallisen lainsäädäntönsä mukaisesti estääkseen alueellaan toimivia museoita ja niihin verrattavia laitoksia hankkimasta toisen sopimusvaltion alueelta peräisin olevaa laittomasti maasta vietyä kulttuuriomaisuutta. Lisäksi sopimusvaltiot kieltävät toisen sopimusvaltion museosta tai vastaavasta laitoksesta varastetun kulttuuriomaisuuden maahantuonnin sekä ryhtyvät tarkoituksenmukaisiin toimenpiteisiin sellaisen maahan tuodun kulttuuriomaisuuden löytämiseksi ja palauttamiseksi.

Edellä todetut UNESCO:n vuoden 1970 yleissopimuksen mukaiset velvoitteet koskevat vientiä ja tuontia, joka on tapahtunut yleissopimuksen tultua voimaan asianomaisissa sopimusvaltioissa. Sopimusvaltiot ovat lisäksi kansallisen lainsäädäntönsä puitteissa sitoutuneet estämään kaikkiin sopivin keinoin sellaiset kulttuuriomaisuuden omistusoikeuden siirrot, jotka saattavat edistää tällaisen omaisuuden luvatonta tuontia tai vientiä, varmistamaan sen, että niiden asianomaiset laitokset yhteistyössä edistävät luvattomasti maasta viedyn kulttuuriomaisuuden palauttamista mahdollisimman pian oikealle omistajalleen, sallimaan toimenpiteet, joihin oikeat omistajat tai heidän edustajansa ryhtyvät kadonneen tai varastetun kulttuuriomaisuuden löytämiseksi sekä auttamaan sopimusvaltiota luovuttamattomaksi julistetun kulttuuriomaisuuden takaisin saamisessa silloin, kun omaisuus on viety maasta.

UNESCO:n vuoden 1970 yleissopimuksessa ei ole yksityiskohtaisia määräyksiä sopimuksen vastaisesti maasta viedyn omaisuuden palauttamista koskevista kysymyksistä. Tämän vuoksi vuonna 1995 hyväksyttiin Unidroit'n yleissopimus varastetuista tai laittomasti maasta viedyistä kulttuuriesineistä, jäljempänä Unidroit'n yleissopimus. Suomi on liittynyt Unidroit'n yleissopimukseen (SopS 94/1999) samaan aikaan UNESCO:n vuoden 1970 yleissopimuksen kanssa.

Unidroit'n yleissopimus koskee kansainvälisluonteisia vaatimuksia varastettujen kulttuuriesineiden palauttamiseksi ja sellaisten kulttuuriesineiden palauttamiseksi, jotka on viety sopimusvaltion alueelta vastoin sen kulttuuriesineiden vientiä sääntelevää lainsäädäntöä. Sopimusvaltio voi pyytää toisen sopimusvaltion tuomioistuinta tai muuta toimivaltaista viran-

omaista määräämään pyynnön esittäneen valtion alueelta laittomasti viedyn kulttuuriesineen palautettavaksi. Laittomasti maasta viedyksi katsotaan myös kulttuuriesine, joka on viety luvallisesti väliaikaisesti näyttelyä tai muuta vastaavaa tarkoitusta varten ja jota ei ole palautettu lupaehtojen mukaisesti.

Suomessa Unidroit'n yleissopimus on saatettu voimaan varastetuista tai laittomasti maasta viedyistä kulttuuriesineistä tehdyn Unidroit'n yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä ja yleissopimuksen soveltamisesta annetulla lailla (877/1999). Laissa säädetään muun muassa palautushakemuksen oikeuspaikasta, viranomaisten tehtävistä ja turvaamistoimista. Toisen Euroopan talousalueen valtion alueelta laittomasti viedyn kulttuuriesineen palauttamiseen sovelletaan edellä mainitun lain asemesta kuitenkin palauttamislain säännöksiä.

Vuonna 1954 Haagissa allekirjoitettiin yleissopimus kulttuuriomaisuuden suojelemisesta aseellisen selkkauksen sattuessa, jäljempänä Haagin sopimus. Sopimuksen toinen pöytäkirja laadittiin vuonna 1999. Suomi on liittynyt sopimukseen vuonna 1994 (SopS 93/1994) ja hyväksynyt kulttuuriomaisuuden suojelemista aseellisen selkkauksen sattuessa koskevaan Haagin vuoden 1994 yleissopimukseen tehdyn toisen pöytäkirjan vuonna 2004 (SopS 152/2004).

Haagin sopimusta sovelletaan pääasiassa sodan ja aseellisen selkkauksena aikana, mutta se sisältää myös määräyksiä varautumiseen ja tiedottamiseen liittyvistä toimenpiteistä, joihin on ryhdyttävä jo rauhan aikana. Haagin sopimuksen ensimmäisen pöytäkirjan mukaan sopimuspuolen on otettava haltuun ja suojeltava kulttuuriomaisuutta sekä palautettava vihollisuuksien päätyttyä sellainen kulttuuriomaisuus, joka tulee toisen sopimuspuolen alueelta ja jonka tämä on tallettanut ensiksi mainitun sopimuspuolen alueelle suojellakseen sitä aseellisen selkkauksen vaaroilta. Kulttuuriomaisuuden suojelemista aseellisen selkkauksen sattuessa koskevan pöytäkirjan eräiden määräysten hyväksymisestä ja pöytäkirjan soveltamisesta annetussa laissa (1135/1994) säädetään Suomen alueella olevan Haagin sopimuksen ensimmäisen pöytäkirjan tarkoittaman kulttuuriomaisuuden suojelemisesta, säilyttämisestä ja palauttamisesta.

Neuvoston asetus (EY) N:o 116/2009 kulttuuriesineiden viennistä

Kulttuuriesineiden vientiä Euroopan unionin alueen ulkopuolelle niin sanottuihin kolmansiin maihin sääntelee neuvoston asetus (EY) N:o 116/2009 kulttuuriesineiden viennistä ja komission täytäntöönpanoasetus (EU) N:o 1081/2012 kulttuuriesineiden viennistä annetun neuvoston asetuksen (EY) N:o 116/2009 soveltamista koskevista säännöksistä. Neuvoston asetusta sovelletaan suoraan kaikissa Euroopan unionin jäsenvaltioissa.

Kulttuuriesineiden vientiä koskevan asetuksen mukaan kulttuuriesineiden vienti yhteisön tulli-alueen ulkopuolelle edellyttää vientilupaa. Kulttuuriesineen viejän on haettava vientilupaa Euroopan unionin jäsenvaltion toimivaltaiselta viranomaiselta. Suomessa vientiluvan myöntävät toimivaltaiset viranomaiset ovat Museovirasto ja Kansallisgalleria. Vientilupa on voimassa koko unionissa.

Jäsenvaltio voi kieltäytyä myöntämästä vientilupaa, jos kulttuuriesineisiin sovelletaan taiteellisille, historiallisille tai arkeologisille kansallisarteille lainsäädännössä myönnettyä suojaa. Tietyissä tilanteissa jäsenvaltio voi myös sallia tiettyjen kulttuuriesineiden viennin ilman vientilupaa.

Kulttuuriesineellä tarkoitetaan asetuksen liitteessä lueteltuja esineitä. Luettelo vastaa pääsääntöisesti vuoden 1993 kulttuuriesineiden palauttamisdirektiivin liitteessä lueteltuja esineluokkia.

Vuoden 1993 kulttuuriesineiden palauttamisdirektiivi

Vuoden 1993 kulttuuriesineiden palauttamisdirektiivi koskee yhteisön jäsenvaltion alueelta toiseen jäsenvaltioon laittomasti viedyn kulttuuriesineen palauttamista. Direktiivi koskee Euroopan talousalueesta tehdyn sopimuksen perusteella myös Euroopan vapaakauppaliiton (EFTA) jäsenmaita. Direktiivin mukaan kulttuuriesineen palauttamista voi vaatia se valtio, jonka alueelta esine on laittomasti viety.

Direktiivin mukainen palauttamismenettely koskee sen 1 artiklassa nimenomaisesti säädettyjä kulttuuriesineitä. Palauttamisen edellytyksenä on, että esine on viety jonkin jäsenvaltion alueelta laittomasti eli vastoin tuon valtion kansallisaarteiden suojelua koskevaa lainsäädäntöä. Laittomaksi maastavienniksi katsotaan myös tilanne, jossa esine on tilapäisesti laillisesti siirretty jäsenvaltion alueelta, mutta se jätetään palauttamatta siirrolle asetetun määräajan päätyttyä tai rikotaan jotain muuta tilapäiselle siirrolle asetettua edellytystä. Direktiivin 14 artiklan mukaan valtiot voivat halutessaan sitoutua palauttamaan myös muita kuin direktiivissä säädettyjä kulttuuriesineitä.

Direktiivin mukaan vain sellainen jäsenvaltion alueelta laittomasti viety kulttuuriesine, joka on asianomaisessa valtiossa säädetty tai määrätty taiteelliseksi, historialliseksi tai arkeologiseksi kansallisaarteeksi, voi kuulua palauttamismenettelyn piiriin. Lisäksi palauttamisen edellytyksenä on, että palautettavaksi vaaditun esineen on kuuluttava yhteen direktiivin liitteessä tarkoitettuun esineluokkaan. Palauttamismenettely ei siten koske kaikkia jäsenvaltioiden kansallisissa lainsäädännöissä kulttuuriesineiksi tai kansallisaarteiksi määriteltyjä esineitä. Direktiiviä sovelletaan myös esineisiin, jotka ovat olennainen osa julkisia kokoelmia tai kirkollisten laitosten esineluetteloita.

Esineen palauttamisella tarkoitetaan esineen fyysistä palauttamista sitä vaatineeseen valtioon. Direktiivi ei välittömästi koske esineen omistussuhteita. Direktiivin 12 artiklan mukaan palautetun esineen omistusoikeus määräytyy palauttamista vaatineen valtion aineellisen lainsäädännön mukaisesti.

Kunkin jäsenvaltion on määrättävä yksi tai useampi keskusviranomaisen hoitamaan direktiivin 4 artiklassa säädettyjä tehtäviä. Keskusviranomaisten lisäksi direktiivissä tarkoitettuja tehtäviä hoitavat kussakin jäsenvaltiossa asianomaisessa asiassa toimivaltaiset viranomaiset. Viranomaisten tehtävänä on muun muassa pyynnöstä selvittää laittomasti vietyjen kulttuuriesineiden sijainti ja omistaja tai hallussapitäjä, järjestää palauttamista vaatineelle jäsenvaltiolle mahdollisuus määräajassa tarkastaa vaatimuksen kohteena oleva esine sekä ryhtyä tarvittaviin toimenpiteisiin esineen fyysiseksi suojelemiseksi ja palauttamisen välttämiseen tähtävien toimenpiteiden estämiseksi.

Vuoden 1993 kulttuuriesineiden palauttamisdirektiivissä säädetään menettelystä, jossa toimivaltainen tuomioistuin voi hakemuksesta määrätä esineen palautettavaksi. Direktiivissä säädetään myös mainittuun hakemukseen liitettävistä asiakirjoista sekä direktiivin soveltamisalaan kuuluvien valtioiden velvollisuudesta kansallisessa lainsäädännössä säätää asian menettelyihin liittyvistä määräajoista.

Jos esineen sijaintivaltion tuomioistuin määrää esineen palautettavaksi, sen tulee myöntää esineen omistajalle tai haltijalle kohtuulliseksi katsottava korvaus. Korvauksen myöntämisen edellytyksenä on, että oikeuden haltija on hankkiessaan esineen noudattanut tarvittavaa huolellisuutta.

Esineen palauttamista vaatinut valtio vastaa palauttamista koskevan päätöksen täytäntöönpanosta aiheutuvista kustannuksista sekä kustannuksista, jotka aiheutuvat vaatimuksen kohteena olevan valtion toimivaltaisen viranomaisen toimenpiteistä kulttuuriesineen fyysisesti suojelemiseksi.

Vuoden 2014 kulttuuriesineiden palauttamisdirektiivi

Vuoden 2014 kulttuuriesineiden palauttamisdirektiivi vastaa sisällöllisesti pitkälti vuoden 1993 direktiiviä. Keskeisimpiä muutoksia on neljä, joista ensimmäinen koskee direktiivin soveltamisalaa. Kun vuoden 1993 kulttuuriesineiden palauttamisdirektiivissä soveltamisala koski ainoastaan direktiivin liitteessä lueteltujen esineluokkien ja taloudellisen vähimmäisarvon mukaisia kulttuuriesineitä, vuoden 2014 direktiivissä soveltamisala laajennetaan koskemaan kaikkia Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 36 artiklassa tarkoitettuja, jäsenvaltioiden kansallisesti kansallisaarteiksi luokittelemia kulttuuriesineitä.

Toinen muutos koskee keskusviranomaisten yhteydenpidossa käytettävää sähköistä tiedonvaihtojärjestelmää. Vuoden 2014 kulttuuriesineiden palauttamisdirektiivin mukaan keskusviranomaiset käyttävät sisämarkkinoiden tietojenvaihtojärjestelmää, IMI-järjestelmää (Internal Market Information System), keskinäisessä yhteistyössä ja tiedonvaihdossa. Vuoden 1993 kulttuuriesineiden palauttamisdirektiivissä ei ole vastaavaa säännöstä.

Kolmas keskeinen muutos koskee palauttamismenettelyä koskevia määräaikoja. Direktiivi pidentää ensinnäkin määräaika, jonka kuluessa palauttamisvaatimuksen esittäneen jäsenvaltion toimivaltaisilla viranomaisilla on mahdollisuus tarkastaa toisesta jäsenvaltiosta löytynyt kulttuuriesine, nykyisestä kahdesta kuukaudesta kuuteen kuukauteen. Lisäksi palauttamiskanteen nostamisen määräaika pidennetään nykyisestä yhdestä vuodesta kolmeen vuoteen.

Neljäs keskeinen muutos on se, että direktiivissä määritellään seikat, jotka etenkin on otettava huomioon, kun arvioidaan kulttuuriesineen omistajalle maksettavan korvauksen edellytyksenä olevaa tarvittavaa huolellisuutta. Seikat vastaavat pääasiallisesti Unidroit'n yleissopimuksessa lueteltuja kriteerejä. Vuoden 1993 kulttuuriesineiden palauttamisdirektiivissä ei ollut vastaavaa luetteloa.

1 artikla. Artiklan mukaan direktiiviä sovelletaan jäsenvaltion kansallisaarteiksi luokittelemien tai määrittelemien 2 artiklan 1 alakohdassa tarkoitettujen kulttuuriesineiden palauttamiseen, jotka on viety laittomasti kyseisen jäsenvaltion alueelta. Artikla edellyttää voimassa olevan lain teknistä muuttamista.

2 artikla. Artikla sisältää määritelmät. Artiklan 1 kohdassa määritellään kulttuuriesine. Kulttuuriesineellä tarkoitetaan esinettä, jonka jäsenvaltio on luokitellut tai määritellyt ennen sen laitonta viemistä asianomaisen jäsenvaltion alueelta tai sen jälkeen Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 36 artiklassa tarkoitetuksi ”taiteelliseksi, historialliseksi tai arkeologiseksi kansallisaarteeksi” kansallisen lainsäädännön tai kansallisen hallintomenettelyjen mukaisesti. Direktiivin mukainen palauttamismenettely koskee nimenomaan 1 kohdassa säädettyjä kulttuuriesineitä.

Direktiiviin ei sisälly vuoden 1993 direktiivistä poiketen esineluokkia koskevaa liitettä. Näin ollen enää ei edellytetä, että kulttuuriesine kuuluisi johonkin direktiivin liitteessä mainittuun esineluokkaan. Suomessa vientirajoituksen alaiset kulttuuriesineet on luokiteltu maastavienti-laissa.

Artiklan 2 kohdan mukaan laittomasti jäsenvaltion alueelta viedyllä kulttuuriesineellä tarkoitetaan joko jäsenvaltion alueelta vietyä esinettä tuon jäsenvaltion kansallisaarteiden suojelua koskevan lainsäädännön tai asetuksen (EY) N:o 116/2009 vastaisesti taikka palauttamatta jätettyä esinettä laillisen tilapäisen siirron määräajan päätyttyä tai tämän tilapäisen siirron jonkin muun edellytyksen rikkomista. Kohta ei edellytä muutoksia kansalliseen lainsäädäntöön.

Artiklan 3—7 kohdissa määritellään vaatimuksen esittänyt jäsenvaltio, vaatimuksen kohteena oleva jäsenvaltio, palauttaminen, omista ja hallussapitäjä. Kohdat eivät edellytä kansallisen lainsäädännön muuttamista.

Artiklan 8 kohdassa määritellään julkinen kokoelma. Julkisella kokoelmalla tarkoitetaan kokoelmia, jotka on luokiteltu julkisiksi jäsenvaltion lainsäädännön mukaisesti ja jotka ovat kyseisen jäsenvaltion, kyseisen jäsenvaltion paikallisen tai alueellisen viranomaisen tai kyseisen jäsenvaltion alueella sijaitsevan laitoksen omistuksessa, jos laitos on tuon jäsenvaltion tai paikallisen tai alueellisen viranomaisen omistuksessa tai jos jäsenvaltio tai jompikumpi viranomaisen rahoittaa sitä merkittävällä tavalla.

3 artikla. Artiklan mukaan jäsenvaltion alueelta laittomasti viedyt kulttuuriesineet palautetaan direktiivissä säädettyä menettelyä ja säädettyjä edellytyksiä noudattaen.

4 artikla. Artiklan mukaan jäsenvaltion on nimettävä yksi tai useampi keskusviranomaisen hoitamaan direktiivissä säädettyjä tehtäviä. Jäsenvaltioiden on ilmoitettava komissiolle nimeämänsä keskusviranomaiset. Komissio julkaisee luettelon keskusviranomaisista Euroopan unionin virallisen lehden C-sarjassa.

5 artikla. Artiklassa määritellään keskusviranomaisen tehtävät. Sen mukaan jäsenvaltioiden keskusviranomaisen on tehtävä yhteistyötä ja edistettävä jäsenvaltioiden toimivaltaisten viranomaisen välisiä neuvotteluja.

Viranomaisten on huolehdittava erityisesti seuraavasta kuudesta tehtävästä: 1) etsiä vaatimuksen esittäneen jäsenvaltion pyynnöstä määrätty laittomasti alueelta viety esine ja selvittää sen omistaja ja / tai hallussapitäjä. Jäsenvaltion tekemään pyyntöön on sisällytettävä kaikki tarvittavat tutkimusta helpottavat tiedot, varsinkin esineen tosiasiallisesta tai oletetusta olinpaikasta.

2) ilmoittaa kyseisille jäsenvaltioille kulttuuriesineiden löytymisestä niiden alueelta ja voidaan esineiden kohtuullisin perustein olettaa viedyn laittomasti toisen jäsenvaltion alueelta.

3) antaa vaatimuksen esittäneen jäsenvaltion toimivaltaisille viranomaisille mahdollisuus tarkastaa, onko kyseinen esine kulttuuriesine, jos tarkastus suoritetaan 2 kohdassa tarkoitettujen ilmoituksen antamisesta kuuden kuukauden kuluessa. Jos tarkastusta ei suoriteta säädettyssä määräajassa seuraavia 4 ja 5 kohtia ei enää sovelleta.

4) toteuttaa kyseisen jäsenvaltion kanssa kaikki aiheelliset toimenpiteet kulttuuriesineen fyysisesti suojelemiseksi.

5) estää aiheellisin väliaikaisin toimenpitein kulttuuriesineen palauttamisen välttämiseen tähtäävät toimenpiteet.

6) toimia palauttamisasiassa välittäjänä omistajan ja / tai hallussapitäjän ja vaatimuksen esittäneen jäsenvaltion välillä. Tätä varten vaatimuksen kohteena olevan jäsenvaltion toimivaltaiset viranomaiset voivat tämän rajoittamatta 6 artiklan soveltamista ensin helpottaa välitysmenettelyn toteuttamista vaatimuksen kohteena olevan jäsenvaltion lainsäädäntöä noudattaen, jos vaa-

timuksen esittänyt jäsenvaltio ja omistaja ja hallussapitäjä antavat siihen virallisen suostumuksensa.

Artiklan mukaan jäsenvaltioiden keskusviranomaisten on käytettävä keskinäiseen yhteistyöhön ja yhteydenpitoon IMI-järjestelmää. IMI-järjestelmää voi käyttää myös varastettuja tai jäsenvaltioiden alueelta laittomasti vietyjä kulttuuriesineitä koskevien tapauskohtaisten tietojen välittämiseen. Jäsenvaltiot päättävät, käyttävätkö keskusviranomaisten ohella myös muut toimivaltaiset viranomaiset IMI-järjestelmää direktiivin soveltamiseksi.

6 artikla. Artiklassa säädetään palauttamista koskevasta kanteesta. Artiklan mukaan kanteen voi nostaa vaatimuksen esittänyt jäsenvaltio. Kanne nostetaan omistajaa tai hallussapitäjää vastaan vaatimuksen kohteena olevan jäsenvaltion toimivaltaisessa tuomioistuimessa.

Kanteeseen on liitettävä asiakirja, jossa kuvaillaan palautettavaksi vaadittava esine. Esineen on oltava kulttuuriesine. Kanteeseen on liitettävä myös vaatimuksen esittäneen jäsenvaltion toimivaltaisen viranomaisen ilmoitus siitä, että kulttuuriesine on viety laittomasti alueelta.

7 artikla. Artiklan mukaan palauttamisvaatimuksen esittäneen jäsenvaltion toimivaltaisen keskusviranomaisen on viipymättä ilmoitettava vaatimuksen kohteena olevan jäsenvaltion toimivaltaiselle keskusviranomaiselle palauttamiskanteen nostamisesta. Palauttamisvaatimuksen kohteena olevan jäsenvaltion toimivaltaisen keskusviranomaisen on ilmoitettava asiasta myös muiden jäsenvaltioiden keskusviranomaisille. Tietojenvaihto toteutetaan IMI-järjestelmän välityksellä. Keskusviranomaisilla on kuitenkin mahdollisuus käyttää IMI-järjestelmän lisäksi myös muita viestintäkeinoja.

8 artikla. Artiklassa säädetään palauttamiskanteen nostamisesta. Sen mukaan palauttamiskanne on nostettava kolmen vuoden kuluessa siitä päivästä, jona vaatimuksen esittäneen jäsenvaltion toimivaltainen keskusviranomaisella sai tietoonsa kulttuuriesineen olinpaikan ja sen omistajan tai hallussapitäjän. Palauttamiskanne on kuitenkin nostettava kolmenkymmenen vuoden kuluessa kulttuuriesineen laittomasta viennistä.

Palauttamiskanne, joka koskee julkisiin kokoelmiin sekä kirkollisten tai muiden uskonnollisten yhdyskuntien tavaraluetteloihin kuuluvia esineitä, on nostettava pääsääntöisesti 75 vuoden kuluessa laittomasta viennistä.

Jos kulttuuriesineen vieni palauttamiskannetta nostettaessa ei enää ole laitonta, palauttamiskannetta ei voi nostaa.

Artikla edellyttää voimassa olevan lain teknistä tarkistamista.

9 artikla. Artiklan mukaan toimivaltainen tuomioistuin määrää kyseisen kulttuuriesineen palautettavaksi jos esineen todetaan olevan 2 artiklan 1 alakohdassa tarkoitettu kulttuuriesine ja jos se on viety laittomasti kansalliselta alueelta, jollei 8 ja 14 artiklassa säädetystä määräajosta muuta johdu.

10 artikla. Artiklassa säädetään kulttuuriesineen palauttamistilanteessa esineen omistajalle myönnettävästä korvauksesta. Artiklan mukaan korvauksen myöntää vaatimuksen kohteena olevan jäsenvaltion toimivaltainen tuomioistuin. Korvauksen myöntämisen edellytyksenä on, että omistaja voi osoittaa noudattaneensa tarvittavaa huolellisuutta kulttuuriesinettä hankkiessaan. Korvaus on määrältään kohtuullinen. Vaatimuksen esittäneen jäsenvaltion on maksettava korvaus kulttuuriesineen palauttamisen yhteydessä.

Artikla sisältää esimerkinomaiset perusteet sen määrittämiseksi, onko kulttuuriesineen omistaja noudattanut tarvittavaa huolellisuutta hankkiessaan kulttuuriesineen. Tarvittavan huolellisuuden arvioinnissa on artiklan mukaan otettava huomioon kaikki hankintaolosuhteet, etenkin esineen alkuperää koskevat asiakirjat, vaatimuksen esittäneen valtion lainsäädännön mukaiset vientiluvat, osapuolten luonne, maksettu hinta, se, tarkastiko omistaja saatavilla olleet varastettuja kulttuuriesineitä koskevat rekisterit ja kaikki muut tiedot, jotka hän olisi voinut kohtuudella hankkia ja ryhtyikö hän muihin toimenpiteisiin, joihin järkevä henkilö olisi niissä olosuhteissa ryhtynyt.

Kun kysymys on lahjoituksesta tai perinnöstä, kulttuuriesineen omistaja ei ole edullisemmassa asemassa kuin se henkilö, jolta hän sai esineen.

11 artikla. Artiklan mukaan palauttamisvaatimuksen esittänyt jäsenvaltio vastaa kulttuuriesineen palauttamisesta määräävän päätöksen täytäntöönpanon ja turvaamistoimien aiheuttamista kustannuksista.

12 artikla. Artiklan mukaan esineen palauttamista vaatineella jäsenvaltiolla on oikeus vaatia korvausta 10 ja 11 artikloissa määriteltyjen kulujen kattamiseksi niiltä henkilöiltä, jotka ovat vieneet esineen laittomasti sen alueelta.

13 artikla. Artiklan mukaan kulttuuriesineen omistusoikeuden määräytymiseen sovelletaan vaatimuksen esittäneen jäsenvaltion lainsäädäntöä.

14 artikla. Artiklan mukaan direktiiviä sovelletaan ainoastaan kulttuuriesineisiin, jotka on viety laittomasti jäsenvaltion alueelta 1 päivästä tammikuuta 1993 alkaen.

15 artikla. Artiklan mukaan jäsenvaltiot voivat soveltaa direktiivissä tarkoitettua järjestelmää myös muiden kuin 2 artiklan 1 alakohdassa tarkoitettujen kulttuuriesineiden palauttamiseen. Jäsenvaltio voi myös halutessaan soveltaa direktiiviä ennen 1 päivää tammikuuta 1993 jäsenvaltioiden alueilta laittomasti vietyjä kulttuuriesineitä koskeviin palauttamispyyntöihin.

16 artikla. Artiklan mukaan direktiivi ei rajoita vaatimuksen esittäneen jäsenvaltion ja / tai kulttuuriesineen omistajan, jolta esine on varastettu, jäsenvaltioiden kansallisen lainsäädännön mukaisesti mahdollisesti vireille panemia siviili- tai rikosoikeudenkäyntejä.

17 artikla. Artiklan mukaan jäsenvaltioiden tulee toimittaa komissiolle kertomus viimeistään 18 päivänä joulukuuta 2020 ja sen jälkeen joka viides vuosi direktiivin täytäntöönpanosta. Komissio puolestaan esittää joka viides vuosi Euroopan parlamentille, neuvostolle ja Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle arviointikertomuksen direktiivin täytäntöönpanosta ja tehokkuudesta.

18 artikla. Artiklan mukaan vuoden 2014 kulttuuriesineiden palauttamisdirektiivi lisätään hallinnollisesta yhteistyöstä sisämarkkinoiden tietojenvaihtojärjestelmässä annetun asetuksen (EU) N:o 1024/2012 (IMI-asetus) liitteeseen, jossa luetellaan ne hallinnollista yhteistyötä koskevat unionin säädöksiin sisältyvät säännökset, jotka pannaan täytäntöön IMI-järjestelmällä.

19 artikla. Artiklassa määrätään direktiivin kansallisesta täytäntöönpanosta ja siinä noudatettavasta menettelystä. Direktiivi on saatettava kansallisesti voimaan viimeistään 18 päivänä joulukuuta 2015. Jäsenvaltiot ovat velvollisia toimittamaan komissiolle säännökset, joilla direktiivi on kansallisesti implementoitu.

20 artikla. Artiklassa määrätään vuoden 1993 kulttuuriesineiden palauttamisdirektiivin kumoamisesta 19 päivästä joulukuuta 2015 alkaen ja kumoamisessa noudatettavasta menettelystä.

21 artikla. Artiklassa määrätään direktiivin voimaantulosta ja soveltamisesta. Direktiivi tulee voimaan kahdentenakymmenentenä päivänä sen jälkeen, kun se on julkaistu Euroopan unionin virallisessa lehdessä. Direktiivi julkaistiin virallisessa lehdessä 28 päivänä toukokuuta 2014.

22 artikla. Artiklan mukaan direktiivi on osoitettu jäsenvaltioille.

2.3 Nykytilan arviointi

Palauttamislaki on ollut voimassa vuodesta 1995, mutta siinä säädettyjä menettelyjä ei ole kertaakaan sovellettu käytännössä. Yksikään Euroopan unionin tai Euroopan talousalueen jäsenvaltio ei ole esittänyt Suomelle laittomasti maasta viedyn kulttuuriesineen palauttamista koskevaa vaatimusta. Suomi on vastaanottanut toisista jäsenvaltioista varastettuja kulttuuriesineitä koskevia ilmoituksia sekä ilmoittanut toisille jäsenvaltioille Suomen rajojen sisäpuolella tavatuista kulttuuriesineistä, joilta puuttuvat asianmukaiset maastavientiasiakirjat. Pääasiassa Suomen tekemät ilmoitukset ovat olleet niin sanottuja transit-tapauksia, joissa kulttuuriesineistöä on kulkemassa Suomen kautta Euroopan unionin rajojen ulkopuolelle. Ilmoitukset eivät ole johtaneet palauttamisvaatimuksiin. Suomi ei myöskään ole itse tehnyt kulttuuriesineiden palauttamisvaatimusta.

Komission selvitysten mukaan Euroopan unionin jäsenvaltioiden alueelta laittomasti vietyjä kansallisaarteita ei ole onnistuttu palauttamaan vuoden 1993 kulttuuriesineiden palauttamisdirektiivin perusteella riittävän tehokkaasti, vaikka kulttuuriesineiden laittomasta kansainvälisestä kaupasta on tullut yksi laittoman kaupankäynnin levinneimmistä muodoista. Syitä lukumääräisesti vähäisiin palauttamistapauksiin on komission näkemyksen mukaan useita.

Yhtenä keskeisenä syynä on pidetty sitä, että palauttamismenettely ei ole koskenut kaikkia Euroopan unionin jäsenvaltioiden lainsäädännössä kansallisaarteiksi määritellyjä esineitä. Vuoden 1993 kulttuuriesineiden palauttamisdirektiivin mukaan palauttamismenettelyn edellytyksenä on ollut se, että kulttuuriesine kuuluu johonkin direktiivin liitteessä mainittuun esineluokkaan ja että esine täyttää kulttuuriesineelle asetetun taloudellisen vähimmäisarvon.

Direktiivin mukainen esineluokittelu ja vaatimus taloudellisesta vähimmäisarvosta ovat soveltuneet huonosti suomalaiseen maastavientikäytäntöön. Direktiivin liitteessä määritellyt esineluokat poikkeavat voimassa olevassa maastavientilaissa säädetystä luokituksesta ja liitteessä luokitellut taloudelliset vähimmäisarvot ovat olleet suomalaisille kulttuuriesineille liian korkeat. Maastavientilain mukaan kulttuuriesineen taloudellisella arvolla ei ole vaikutusta arvioitaessa vientiluvan tarvetta. Tämän vuoksi palauttamismenettely ei ole ollut sovellettavissa kaikkiin Suomen kulttuuriperinnön kannalta merkittäviin kulttuuriesineisiin. Vuoden 2014 kulttuuriesineiden palauttamisdirektiivissä ei ole enää esineluokkia kuvaavaa liitettä ja euromääräiset vähimmäisarvot on poistettu. Muutos tarkoittaa, että palauttamismenettely on sovellettavissa nykyistä lukuisampiin suomalaisiin kulttuuriesineisiin.

Toisena keskeisenä syynä vähäisiin palauttamistapauksiin on pidetty palauttamiskanteen nostamiselle säädettyjä määräaikoja. Nykyinen vuoden määräaika on käytännössä osoittautunut liian lyhyeksi. Tämän vuoksi vuoden 2014 kulttuuriesineiden palauttamisdirektiivissä palauttamiskanteen nostamiselle säädettyä määräaika on pidennetty vuodesta kolmeen vuoteen. Myös kulttuuriesineen tarkastamista koskevaa kahden kuukauden määräaika on pidennetty kuuteen kuukauteen. Määräaikojen pidentämisen on arvioitu mahdollistavan nykyistä parem-

min jäsenvaltioiden toimenpiteitä esimerkiksi kulttuuriesineiden selvittämisessä ja palauttamiskanteiden nostamisessa.

Kolmantena syynä on arvioitu olevan kulttuuriesineen omistajalle maksettavan korvauksen soveltamiskäytännöissä olevat eroavaisuudet. Omistajalle maksettavan korvauksen saamista ja korvauksen määrää koskevat käytänteet ovat vaihdelleet jäsenvaltioissa merkittävästi. Muun muassa tämän vuoksi vuoden 2014 kulttuuriesineiden palauttamisdirektiivissä määritellään ne seikat, jotka on etenkin otettava huomioon, kun arvioidaan kulttuuriesineen omistajan huolellisuutta. Kriteerit vastaavat Unidroit'n yleissopimuksen kriteerejä. Tarkoituksena on ollut, että kulttuuriesineiden ostajat edellyttäisivät myyjiltä nykyistä yksityiskohtaisempia tietoja kulttuuriesineiden alkuperästä.

Suomessa käytettyjen tavaroiden osto- ja myyntiliikkeet sekä antiikkiliikkeet eivät tarvitse elinkeinolupaa. Nykyisin ei ole voimassa erityislainsäädäntöä liikkeenharjoittajan velvollisuudesta selvittää esineen omistusoikeutta ennen sen ostamista tai selvittää, onko esine varastettu. Elinkeinonharjoittaja on kuitenkin rikoslain (39/1888) kätkemis- ja rahanpesurikoksia koskevien säännösten nojalla velvollinen varmistumaan hänelle tarjottujen tavaroiden oikeasta omistajasta.

Lopuksi jäsenvaltioiden viranomaisten välistä puutteellista yhteistyötä ja tiedonkulkua on pidetty eräänä keskeisenä syynä vähäisiin palauttamistapauksiin. Yhteistyö on käytännössä osoittautunut haasteelliseksi etenkin silloin, kun tilanne edellyttää viranomaisten nopeaa reagoimista. Tämän vuoksi vuoden 2014 kulttuuriesineiden palauttamisdirektiivin mukaan jäsenvaltioiden välinen tietojenvaihto toteutetaan IMI-järjestelmän välityksellä. IMI-järjestelmän käyttöönottoa varten komissiossa on käynnissä järjestelmässä käytettävien lomakkeiden valmistelutyö.

Vuoden 1993 kulttuuriesineiden palauttamisdirektiivissä tarkoitettuna keskusviranomaisena toimii Euroopan unionin jäsenvaltioissa yleensä kulttuuriministeriö. Suomessa palauttamislain toimeenpanosta vastaavana keskusviranomaisena on toiminut oikeusministeriö. Oikeusministeriö on tehnyt yhteistyötä jäsenvaltioiden ilmoituksiin liittyvissä asioissa käytännössä pääasiassa Museoviraston kanssa.

Vuoden 2014 kulttuuriesineiden palauttamisdirektiivin yhtenä tavoitteena on lisätä kulttuuriesineiden palauttamismenettelyiden määrää. Kulttuuriesineiden palauttamiseen liittyvä kansallinen lainsäädäntö kuuluu opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalaan ja Museovirasto on opetus- ja kulttuuriministeriön alainen asiantuntijavirasto. Opetus- ja kulttuuriministeriö vastaa toiminnan ohjaamisesta, kehittämisestä ja resurssoinnista. Tämän vuoksi on tarkoituksenmukaista keskittää kulttuuriesineiden palauttamista koskeva toiminta opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalle ja siirtää keskusviranomaisen tehtävä oikeusministeriöltä opetus- ja kulttuuriministeriölle.

3 Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

Esityksen tarkoituksena on saattaa Suomen lainsäädäntö vastaamaan vuoden 2014 kulttuuriesineiden palauttamisdirektiivin vaatimuksia. Vuoden 2014 kulttuuriesineiden palauttamisdirektiivin tarkoituksena on vuoden 1993 direktiivin tavoin edistää kulttuuriesineiden suojelua sisämarkkinoilla. Direktiivin tavoitteena on lisätä kansallisaarteiksi luokiteltujen kulttuuriesineiden palautusten määrää ja tehostaa jäsenvaltioiden viranomaisten välistä tietojenvaihtoa.

Esityksessä ehdotetaan voimassa oleva palauttamislaki kumottavaksi ja korvattavaksi lailla Euroopan unionin jäsenvaltion alueelta laittomasti vietyjen kulttuuriesineiden palauttamisesta.

Ehdotetussa laissa säädettäisiin menettelystä, jota noudatettaisiin Suomessa sijaitsevien toisten Euroopan unionin jäsenvaltioiden alueelta laittomasti vietyjen kulttuuriesineiden palauttamiseen Suomesta mainittuihin jäsenvaltioihin. Lakia sovellettaisiin myös Euroopan talousalueeseen kuuluvien valtioiden alueelta laittomasti vietyihin kulttuuriesineisiin.

Lakia sovellettaisiin vuoden 2014 kulttuuriesineiden palauttamisdirektiivin 2 artiklan 1 kohdassa tarkoitettuihin kulttuuriesineisiin. Laki ja direktiivi olisivat siten palautettavan esineistön osalta samansisältöisiä.

Ehdotetussa laissa säädetyistä tehtävistä huolehtivana keskusviranomaisena olisi opetus- ja kulttuuriministeriö. Opetus- ja kulttuuriministeriö toimisi yhteistyössä oikeusministeriön, Museoviraston, tulliviranomaisten, poliisin ja muiden Suomessa toimivaltaisten viranomaisten kanssa. Viranomaisille laissa säädettäviksi ehdotetut tehtävät vastaavat ja osin täsmentävät vuoden 2014 kulttuuriesineiden palauttamisdirektiivissä keskusviranomaiselle ja toimivaltaisille viranomaisille säädetyjä tehtäviä.

Ehdotetun lain mukaan Euroopan unionin jäsenvaltio voisi hakemuksella panna kulttuuriesineen palauttamista koskevan asian Suomessa vireille siinä käräjäoikeudessa, jonka tuomiopiirissä esine on tai jonka tuomiopiirissä esineen omistajalla tai haltijalla on kotipaikka tai vakituinen asuinpaikka taikka jonka tuomiopiirissä hän oleskelee. Lakiehdotus sisältää direktiivin mukaiset säännökset hakemukseen liitettävistä asiakirjoista ja hakemuksen vireillepano-oikeuden vanhentumisesta.

Laissa säädettäisiin kulttuuriesineen palauttamisesta sitä vaatineen Euroopan unionin jäsenvaltion haltuun. Palauttamisen turvaamiseksi kulttuuriesine voitaisiin määrätä takavarikkoon tai ryhtyä muihin turvaamistoimiin siten kuin oikeudenkäymiskaaren 7 luvussa säädetään. Kulttuuriesineen omistusoikeuteen sovellettaisiin sen jäsenvaltion lakia, johon esine on palautettu.

Lakiehdotus sisältäisi säännökset kulttuuriesineen omistajalle esineen palauttamisesta aiheutuvan vahingon tai haitan perusteella maksettavasta korvauksesta sekä korvauksen saamisen edellytyksistä ja määräytymisperusteista.

4 Esityksen vaikutukset

4.1 Taloudelliset vaikutukset

Esityksellä ei arvioida olevan merkittäviä valtiontaloudellisia vaikutuksia.

Valtiontaloudellisten vaikutusten yksityiskohtainen arviointi on vaikeaa, koska palauttamislaissa säädettyä menettelyä ei ole kertaakaan sovellettu käytännössä. Koska vuoden 2014 kulttuuriesineiden palauttamisdirektiivin keskeisenä tavoitteena on lisätä palauttamismenettelyiden määrää, on arvioitavissa, että ehdotetun lain mukaista menettelyä sovellettaisiin tulevaisuudessa keskimäärin muutamassa yksittäistapauksessa vuosittain. Kustannuksia saattaa aiheutua viranomaistehtävien lisääntymisen ohella muun muassa kulttuuriesineiden etsimisestä ja tarkastusmahdollisuuden varaamisesta.

Komissio on teettänyt selvityksen vuoden 2014 kulttuuriesineiden palauttamisdirektiivin vaikutusten arvioinnista. Valmisteluasiakirjan (Tiivistelmä vaikutusten arvioinnista (SWD(2013) 188 final)) mukaan komissiolla ei ole yleistietoja direktiivin soveltamisesta koituvista toimintakustannuksista.

Komission vaikutusten arviointia koskevan valmisteluasiakirjan mukaan selainpohjaisen IMI-järjestelmän kehittäminen sekä sen käyttö ja ylläpito rahoitetaan Euroopan unionin talousarviosta. Komissio järjestää IMI-järjestelmän käyttöönoton ja toiminnan edellyttämiä koulutuksia. Jäsenvaltiot vastaavat IMI-järjestelmän mahdollisista käyttökustannuksista.

Vaikutukset viranomaisten toimintaan

Esityksen arvioidaan vaikuttavan jonkin verran eri viranomaisten toimintaan.

Palauttamismenettelyt

Keskusviranomaisen tehtävän siirtäminen oikeusministeriöltä opetus- ja kulttuuriministeriölle lisää hallinnollisen työn määrää opetus- ja kulttuuriministeriössä ja vastaavasti vähentää sitä oikeusministeriössä. Koska vuoden 2014 kulttuuriesineiden palauttamisdirektiivin keskeinen tavoite on lisätä palauttamismenettelyiden määrää nykyisestä ja keskusviranomaisella on keskeinen rooli palauttamismenettelyiden toimeenpanossa, keskusviranomaisen hallinnollisen työn määrän arvioidaan olevan tulevaisuudessa jonkin verran suurempi kuin mitä se on nykyisin ollut. Keskusviranomaisen tehtävän siirtyminen ja palauttamistapausten mahdollisen kasvun ei kuitenkaan arvioida edellyttävän voimassa olevien henkilöstöresurssien lisäämistä opetus- ja kulttuuriministeriössä. Kulttuuriesineiden palauttamiseen liittyvien kansallisten menettelyiden keskittämisen opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalle arvioidaan lisäävän toiminnan vaikuttavuutta ja tehokkuutta.

Esityksen arvioidaan lisäävän hallinnollisen ja asiantuntijatyön määrää erityisesti Museovirastossa, joka on keskeinen asiantuntijavirasto kulttuuriesineiden palauttamismenettelyihin liittyvissä käytännön järjestelyissä ja tietojenvaihdossa. Museoviraston tehtävien lisääntyminen koskee pääasiassa yhtäältä kulttuuriesineiden määrittelyihin ja tunnistamiseen liittyviä toimenpiteitä sekä toisaalta yhteydenpitoa kansallisella tasolla erityisesti Kansallisgallerian, poliisin ja tulliviranomaisten kanssa ja unionin tasolla muiden jäsenvaltioiden viranomaisten kanssa.

Viranomaisten keskinäisen yhteydenpidon lisääntymisen ei arvioida edellyttävän Museoviraston nykyisten henkilöstöresurssien lisäämistä. Palauttamismenettelyiden oletettavan kasvun vaikutuksia henkilöstöresursseihin on tarkoituksenmukaista arvioida sen jälkeen, kun palauttamismenettelyistä on saatu käytännön kokemusta.

Siinä tapauksessa, että palauttamismenettelyiden määrä kasvaa nykyisestä, ehdotetun lain arvioidaan lisäävään tulliviranomaisten ja poliisin virkatyönä tehtävää hallinnollista työtä jonkin verran. Poliisilla ja tulliviranomaisilla on yleisten toimivaltuuksien mukaisesti keskeinen tehtävä yhdessä keskusviranomaisen ja muiden toimivaltaisten viranomaisten kanssa etenkin laittomasti vietyjen kulttuuriesineiden etsimiseen sekä esineen omistajan ja haltijan selvittämiseen liittyvissä toimenpiteissä. Hallinnollisen työn lisääntyvää määrää on vaikea yksityiskohdaisesti arvioida, mutta on oletettavaa, että kansallisten toimivaltaisten viranomaisten yhteistyö palauttamismenettelyihin liittyvissä kysymyksissä lisääntyy nykyisestä.

IMI-järjestelmä

IMI-järjestelmän käyttöönotto lisää ainakin järjestelmän alkuvaiheessa hallinnollisen työn määrää keskusviranomaisena toimivassa opetus- ja kulttuuriministeriössä ja Museovirastossa. IMI-järjestelmän arvioidaan kuitenkin jatkossa selkeyttävän ja sujuvoittavan Euroopan unionin jäsenvaltioiden toimivaltaisten viranomaisten välistä tietojenvaihtoa ja yhdenmukaistavan käytäntöjä.

Raportointi

Vuoden 2014 kulttuuriesineiden palauttamisdirektiivin mukaan jäsenvaltioiden on toimitettava komissiolle joka viides vuosi kertomus direktiivin täytäntöönpanosta. Komission direktiivin vaikutusten arviointia koskevan valmisteluasiakirjan mukaan kertomuksen toimittamisajan kohdan pidentäminen nykyisestä kolmesta vuodesta viiteen vuoteen vähentää jäsenvaltioiden hallinnollisia yhteiskustannuksia vuositasolla noin 7 000 euroa. Raportoinnista aiheutuvia kustannuksia vähentää lisäksi IMI-järjestelmän käyttöönotto. Komission arvion mukaan jäsenvaltioille kertomuksen laatimisesta aiheutuvat yhteiskustannukset ovat kokonaisuudessaan noin 9 000 euroa vuodessa. Suomessa kertomuksen laatiminen hoidetaan virkatyönä.

5 Asian valmistelu

5.1 Valmisteluvaiheet ja -aineisto

Opetus- ja kulttuuriministeriö asetti 19 päivänä kesäkuuta 2014 työryhmän, jonka tehtäväksi annettiin valmistella ehdotus jäsenvaltion alueelta laittomasti vietyjen kulttuuriesineiden palauttamista koskevan direktiivin 2014/60/EU täytäntöönpanoa koskevaksi kansalliseksi lainsäädännöksi. Ehdotus oli laadittava hallituksen esityksen muotoon.

Työryhmässä oli opetus- ja kulttuuriministeriön lisäksi edustus oikeusministeriöstä, Museovirastosta ja Kansallisgalleriasta. Työryhmä kuuli työnsä aikana kilpailu- ja kuluttajavirastoa ja Suomen tullia. Työryhmä järjesti kuulemistilaisuuden, johon kutsuttiin asiantuntijoita Museovirastosta, Kansallisgalleriasta, Kansalliskirjastosta, Kansallisarkistosta, Luonnontieteen keskusmuseosta ja Sotamuseosta. Kuulemistilaisuudessa keskusteltiin erityisesti kansallisaarremääritelmästä ja sen merkityksestä.

Lausunnot ja niiden huomioon ottaminen

Opetus- ja kulttuuriministeriö pyysi esitysluonnoksesta lausunnon oikeusministeriöltä, sisäministeriöltä, työ- ja elinkeinoministeriöltä, valtiovarainministeriöltä, Museovirastolta, Kilpailu- ja kuluttajavirastolta, Keskusrikospoliisilta, Poliisihallitukselta, tullilta, Kansallisgallerialta, Kansallisarkistolta, Kansalliskirjastolta, Luonnontieteen keskusmuseolta ja Sotamuseolta. Näistä lausunnon antoivat oikeusministeriö, sisäministeriö, työ- ja elinkeinoministeriö, valtiovarainministeriö, Kilpailu- ja kuluttajavirasto, Poliisihallitus, tulli, Kansallisarkisto ja Kansalliskirjasto. Lausunnoista on opetus- ja kulttuuriministeriössä laadittu lausuntoyhteenveto.

Lausunnonantajat pitivät esitysluonnosta kannatettavana ja tarkoituksenmukaisena. Oikeusministeriön näkemyksen mukaan lakiehdotuksen soveltamisalaa koskevaa pykälää tulee täsmentää siten, ettei siitä saa sellaista virheellistä käsitystä, että palautettavan kulttuuriesineen pitäisi olla palauttamista vaativan jäsenvaltion omaisuutta. Esitystä on tältä osin muutettu oikeusministeriön ehdottamalla tavalla. Poliisihallitus katsoi, että esityksen perustelutekstiä tulee täsmentää poliisin toimivaltuuksien käytön näkökulmasta. Esitystä on tältä osin selvennetty Poliisihallituksen ehdottamalla tavalla.

6 Riippuvuus muista esityksistä

Esitys koskee Suomessa sijaitsevien toisen Euroopan unionin jäsenvaltion tai Euroopan talousalueeseen kuuluvan valtion alueelta laittomasti vietyjen kulttuuriesineiden palauttamista takaisin asianomaiseen jäsenvaltioon. Maastavientilaki puolestaan koskee tilanteita, joissa Suomesta viedään kulttuuriesineitä muihin unionin jäsenvaltioihin sekä vientiin yhteisön alueelta. Vuoden 2014 kulttuuriesineiden palauttamisdirektiivin johdosta on tarkoituksenmukaista arvi-

HE 12/2015 vp

oida voimassa olevan maastavientilain uudistamistarpeet, etenkin lain vientilupaa edellyttäviä kulttuuriesineitä koskevia säännöksiä. Opetus- ja kulttuuriministeriön tarkoituksena on valmistella maastavientilain muuttamista koskeva hallituksen esitys vuoden 2015 loppuun mennessä.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1 Lakiehdotuksen perustelut

1 §. Soveltamisala. Lakia sovellettaisiin Euroopan unionin jäsenvaltion alueelta laittomasti viedyn Suomessa olevan kulttuuriesineen palauttamiseen. Lain soveltamisen kannalta merkitystä ei olisi sillä, olisiko kulttuuriesine tullut Suomeen Euroopan unionin jäsenvaltiosta tai sen ulkopuolelta. Lakia sovellettaisiin, jos kulttuuriesine olisi viety laittomasti esineen palauttamista vaatineen Euroopan unionin jäsenvaltion alueelta, ja se olisi palauttamisvaatimusta tehtäessä Suomessa.

Lakia sovellettaisiin vuoden 2014 kulttuuriesineiden palauttamisdirektiivin 2 artiklan 1 kohdassa tarkoitettuihin kulttuuriesineisiin. Palauttamisvelvoitteen edellytyksenä olisi laittoman maastaviennin lisäksi, että kulttuuriesine olisi palauttamista vaatineen jäsenvaltion kansallisen lainsäädännön tai kansallisten hallintomenettelyiden mukaisesti luokiteltu tai määritelty Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 36 artiklassa tarkoitetuksi taiteelliseksi, historialliseksi tai arkeologiseksi kansallisarteeksi. Kansallisarteeksi määrittely tai luokittelu voi olla tehty joko ennen laitonta maastavientiä tai sen jälkeen.

Vuoden 1993 kulttuuriesineiden palauttamisdirektiivistä poiketen vuoden 2014 kulttuuriesineiden palauttamisdirektiivissä ei ole liitettä, jossa määritellään kansallisarteeksi luokiteltujen esineiden esineluokat. Näin ollen edellytyksenä ei enää olisi se, että kulttuuriesineen tulisi kuulua johonkin direktiivissä määriteltyyn esineluokkaan.

Direktiivissä tarkoitettu kulttuuriesine-käsite käsittää muun ohella myös julkisiin kokoelmiin kuuluvat kulttuuriesineet sekä kirkollisten tai muiden uskonnollisten yhteisöjen tavaraluetteloihin kuuluvat esineet. Kokoelmat ovat direktiivin mukaan julkisia, jos ne ovat museoiden esinekokoelmissa, arkistoissa ja kirjastojen kokoelmissa. Kokoelman on oltava määritelty julkiseksi palauttamista vaatineen jäsenvaltion kansallisen lainsäädännön mukaisesti. Lisäksi kokoelman tulee olla esineen palauttamista vaatineen valtion tai sen paikallis- ja tai alueviranomaisen omistuksessa. Kokoelmaa on pidettävä viimeksi mainitussa tarkoituksessa julkisena myös silloin, kun se on sellaisen laitoksen omistuksessa, joka on palauttamista vaatineen valtion tai sen paikallis- tai alueviranomaisen omistama tai jos mainitut tahot rahoittavat sitä merkittävällä tavalla.

Pykälän 1 momentissa säädetyistä lain yleisestä soveltamisalasta poiketen 3 §:ssä säädettäisiin myös sellaisista pyynnöistä ja ilmoituksista, jotka koskevat Suomesta laittomasti vietyjä kulttuuriesineitä (3 §:n 8 ja 9 kohta). Tämä todettaisiin selvyuden vuoksi nyt kysymyksessä olevan pykälän 2 momentissa.

Vuoden 2014 kulttuuriesineiden palauttamisdirektiivi on Euroopan talousalueen kannalta merkityksellinen. Näin ollen pykälän 3 momentin mukaan lakia sovellettaisiin myös Euroopan talousalueeseen kuuluvan valtion alueelta laittomasti vietyihin kulttuuriesineisiin.

2 §. Laiton vieminen. Lakia sovellettaisiin laittomasti vietyihin kulttuuriesineisiin. Viemisen laittomuus arvioitaisiin palauttamista vaatineen jäsenvaltion kansallisarteiden suojelua koskevan lainsäädännön perusteella. Laittomana viemisenä pidettäisiin myös kulttuuriesineen viemistä Euroopan unionin ulkopuolelle vastoin kulttuuriesineiden viennistä annettua Euroopan unionin neuvoston asetusta (EY) N:o 116/2009. Lain soveltamisen kannalta merkitystä ei olisi sillä, kuka olisi vastuussa laittomasta viemisestä.

Laittomana viemisenä pidettäisiin myös määräajaksi tai tilapäisesti viedyn kulttuuriesineen palauttamatta jättämistä asetetussa määräajassa tai muiden luvalliselle viennille asetettujen ehtojen rikkomista. Kulttuuriesineen tilapäinen tai määräaikainen vieminen voi johtua esimerkiksi esineen näytteille asettamisesta, kunnostamisesta tai tutkimisesta Suomessa.

Pykälä vastaa sisällöllisesti voimassa olevan lain 2 §:ää.

3 §. Keskusviranomainen. Pykälän mukaan lain soveltamisalaan kuuluvissa kysymyksissä keskusviranomaisena Suomessa olisi opetus- ja kulttuuriministeriö. Opetus- ja kulttuuriministeriö vastaisi lain mukaisista tehtävistä yhteistyössä oikeusministeriön ja muiden Suomessa toimivaltaisten viranomaisten, kuten esimerkiksi Museoviraston, tulliviranomaisten ja poliisin kanssa. Keskusviranomaisena opetus- ja kulttuuriministeriö lähettäisi myös Suomesta laittomasti vietyjen kulttuuriesineiden palauttamista koskevat pyynnöt muille Euroopan unionin jäsenvaltioille ja Euroopan talousalueeseen kuuluville valtioille.

Opetus- ja kulttuuriministeriön tulee tarkoituksenmukaisin tavoin edistää Suomessa sijaitsevien laittomasti muista Euroopan unionin jäsenvaltioista vietyjen kulttuuriesineiden palauttamista. Opetus- ja kulttuuriministeriön tulee toimia välittäjänä kulttuuriesineen omistajan tai haltijan ja vaatimuksen tehneen jäsenvaltion välisissä kulttuuriesineen palauttamista koskevissa neuvotteluissa sovinnon aikaansaamiseksi. Opetus- ja kulttuuriministeriö luo myös edellytyksiä 4 §:ssä säädetyille esineen palauttamista koskevalle hakemukselle ja sen käsittelylle asianomaisessa tuomioistuimessa.

Pykälän mukaan opetus- ja kulttuuriministeriö on yhteistyötaho, joka huolehtii laittomasti vietyjen esineiden palauttamiseen liittyvistä järjestelyistä. Pykälä ei luo opetus- ja kulttuuriministeriölle itsenäistä toimivaltaa panna täytäntöön mainittuihin järjestelyihin liittyviä toimenpiteitä, kuten esimerkiksi turvaamistoimia kulttuuriesineen fyysiseksi suojelemiseksi. Turvaamistoimista päättävät ulosottokaaren (705/2007) ja oikeudenkäymiskaaren nojalla toimivaltaiset viranomaiset. Pykälän 6 kohdan ja 5 §:n 2 momentin nojalla opetus- ja kulttuuriministeriö voi kuitenkin itsenäisesti panna toimivaltaisissa viranomaisissa vireille turvaamistoimia koskevan asian.

Pykälä vastaa sisällöllisesti pääsääntöisesti voimassa olevan lain 3 §:ää. Keskeisin muutos olisi se, että keskusviranomaisen tehtävä siirrettäisiin oikeusministeriöltä opetus- ja kulttuuriministeriölle. Keskusviranomaisen tehtävän siirtäminen opetus- ja kulttuuriministeriölle on tarkoituksenmukaista, koska kulttuuriesineiden palauttamiseen liittyvä kansallinen lainsäädäntö kuuluu sen hallinnonalaan ja koska kulttuuriesineiden palauttamisasiossa toimivaltaisena viranomaisena toimiva Museovirasto on opetus- ja kulttuuriministeriön alainen virasto.

Euroopan unionin jäsenvaltioiden välisessä yhteistyössä ja keskinäisessä yhteydenpidossa opetus- ja kulttuuriministeriö käyttäisi vuoden 2014 kulttuuriesineiden palauttamisdirektiivissä mainittua sisämarkkinoiden tietojenvaihtojärjestelmää, IMI-järjestelmää, yhteistyössä muiden toimivaltaisten viranomaisten kanssa. Keskusviranomaisena opetus- ja kulttuuriministeriö toimisi näissä asioissa IMI-järjestelmän kansallisena pääkäyttäjänä.

4 §. Palauttamista koskeva hakemus. Pykälän 1 momentin mukaan käräjäoikeus päättää Suomessa olevan laittomasti Euroopan unionin jäsenvaltion alueelta viedyn kulttuuriesineen palauttamisesta.

Kulttuuriesineen palauttamista koskeva hakemus on tehtävä kirjallisesti. Hakemuksen voi panna vireille kulttuuriesineen palauttamista vaativa Euroopan unionin jäsenvaltio tai Euroopan talousalueeseen kuuluva valtio. Pykälän 2 momentin mukaan hakemuksen tutkii se kärä-

jäoikeus, jonka tuomiopiirissä kulttuuriesine on tai jonka tuomiopiirissä esineen omistajalla tai haltijalla on kotipaikka tai vakituinen asuinpaikka taikka jonka tuomiopiirissä hän oleskelee.

Pykälän 3 momentin mukaan jäsenvaltion kirjallisessa hakemuksessa tai sen liitteessä on kuvattava palautettavaksi vaadittu esine. Hakemuksesta on käytävä myös ilmi, että kyse on 1 §:ssä tarkoitettusta kulttuuriesineestä. Hakemukseen on liitettävä hakemuksen tehneen jäsenvaltion toimivaltaisen viranomaisen kirjallinen vahvistus siitä, että kulttuuriesine on viety laittomasti kyseisen jäsenvaltion alueelta.

Palautettava kulttuuriesine luovutetaan palauttamista vaatineen jäsenvaltion haltuun sen esittämällä tavalla.

Pykälä vastaa sisällöllisesti pääasiassa voimassa olevan lain 4 §:ää. Siihen on tehty joitakin teknisluonteisia päivityksiä.

5 §. Turvaamistoimet. Pykälän 1 momentin mukaan kulttuuriesine voidaan palauttamisen turvaamiseksi määrätä takavarikkoon tai ryhtyä muihin turvaamistoimiin siten kuin oikeudenkäymiskaaren 7 luvussa säädetään. Turvaamistoimista päättää käräjäoikeus, joka on toimivaltainen käsittelemään palauttamista koskevan hakemuksen. Turvaamistoimia koskevasta menettelystä säädetään oikeudenkäymiskaaren 7 luvussa.

Pykälän 2 momentissa säädetään turvaamistointa koskevan hakemuksen tekemisestä ja turvaamistoimen peruuttamisesta. Turvaamistointa voivat hakea joko kulttuuriesineen palauttamista vaatinut Euroopan unionin jäsenvaltio tai Euroopan talousalueeseen kuuluva valtio taikka keskusviranomaisena toimiva opetus- ja kulttuuriministeriö. Opetus- ja kulttuuriministeriöllä on itsenäinen toimivalta tehdä mainittu hakemus.

Jos kulttuuriesineen palauttamista koskevaa hakemusta ei ole pantu vireille kuuden kuukauden kuluessa turvaamistoimen määräämistä koskevan päätöksen antamisesta, turvaamistoimi peruutetaan. Turvaamistoimen peruuttamisessa noudatetaan ulosottokaaren (705/2007) 8 luvun 4 §:ssä säädettyä menettelyä. Turvaamistoimen täytäntöönpano peruutetaan vastapuolen vaatimuksesta, jos hakija ei osoita, että pääasia on pantu vireille määräajassa. Täytäntöönpano peruutetaan myös silloin, jos osoitetaan, että pääasiaa koskeva hakemus on hylätty taikka jätetty sillensä tai tutkimatta.

Vuoden 2014 kulttuuriesineiden palauttamisdirektiivin 5 artiklan 1 kohdan 3 alakohdan nojalla palauttamista vaativalle jäsenvaltiolle on annettava mahdollisuus tarkastaa, onko kyseinen esine kulttuuriesine, jos tarkastus suoritetaan kuuden kuukauden kuluessa 2 alakohdassa tarkoitettujen kulttuuriesineiden löytymistä koskevan ilmoituksen antamisesta. Turvaamistoimen voimassaolon tulee kattaa vähintään tarkastukseen varattu määräaika.

Pykälä vastaa sisällöllisesti pääasiassa voimassa olevan lain 5 §:ää. Pykälään on tehty kulttuuriesineiden tarkastamiseen varatun määräajan pidentämistä koskeva tekninen tarkistus vuoden 2014 kulttuuriesineiden palauttamisdirektiivin mukaisesti.

6 §. Määräajat. Pykälässä säädetään määräajoista, joiden kuluessa kulttuuriesineen palauttamista koskeva hakemus on pantava vireille 4 §:ssä tarkoitettussa käräjäoikeudessa. Hakemus on pantava vireille kolmen vuoden kuluessa siitä, kun esineen palauttamista vaativan jäsenvaltion toimivaltainen keskusviranomaisena on saanut tietoonsa kulttuuriesineen sijaintipaikan sekä kulttuuriesineen omistajan tai haltijan. Hakemus on kuitenkin pantava vireille viimeistään 30 vuoden kuluessa kulttuuriesineen laittomasta maastaviennistä. Julkiseen kokoelmaan kuuluvan esineen tai uskonnollisen yhteisön omistaman esineen osalta viimeksi mainittu määräai-

ka on kuitenkin 75 vuotta laittomasta maastaviennistä, jos mainitut esineet ovat hakemuksen tehneen jäsenvaltion kansallisen lainsäädännön perusteella erityisessä suojeluksessa.

Pykälään on tehty vuoden 2014 kulttuuriesineiden palauttamisdirektiivin mukaiset tarkistukset kulttuuriesineiden palauttamishakemusta koskeviin määräaikoihin.

7 §. Oikeus korvaukseen. Pykälässä säädetään vuoden 2014 kulttuuriesineiden palauttamisdirektiivin 10 artiklassa tarkoitetusta kulttuuriesineen omistajalle tai panttioikeuden taikka muun oikeuden haltijalle kulttuuriesineen palauttamisesta aiheutuvan vahingon tai haitan perusteella maksettavasta korvauksesta. Kulttuuriesineen palauttamista vaatinut jäsenvaltio on velvollinen maksamaan korvauksen mainitun oikeudenhaltijan vaatimuksesta. Korvauksesta päättää käräjäoikeus, jossa palauttamista koskeva hakemus on 4 §:n mukaisesti vireillä. Korvauksen tulee olla pykälän 1 momentin mukaan kohtuullinen.

Korvaus voidaan maksaa pykälän 1 momentissa tarkoitetun oikeuden haltijalle, jos hän voi näyttää, että hän on oikeuden hankkiessaan noudattanut asianmukaista huolellisuutta. Viimeksi mainitulla tarkoitetaan, ettei henkilö ole hankkinut oikeutta tietoisena kulttuuriesineen laittomasta viennistä eikä hänen ole pitänytään tietää siitä eli että hän on noudattanut sellaista selonottovelvollisuutta, jota häneltä voidaan olosuhteet huomioon ottaen edellyttää. Asianmukaisen huolellisuuden arviointi tehtäisiin kokonaisarviointin perusteella. Kokonaisarviointissa otettaisiin huomioon kaikki olosuhteet siten kuin vuoden 2014 kulttuuriesineiden palauttamisdirektiivin 10 artiklan 2 kohdassa säädetään. Direktiivin mukaan olosuhteita, jotka etenkin on otettava huomioon, ovat muun muassa kulttuuriesineen alkuperää koskevat asiakirjat, vaatimuksen esittäneen jäsenvaltion lainsäädännön mukaiset venttiluvat, osapuolten luonne ja maksettu hinta. Korvausta ei myönnettäisi kulttuuriesineen omistajalle tai muun oikeuden haltijalle, joka on saanut oikeuden kulttuuriesineeseen ennen sen laitonta viemistä.

Korvausta vaativa kulttuuriesineen omistaja on voinut hankkia kulttuuriesineen edelliseltä omistajalta suoraan tai välittäjän kautta esimerkiksi huutokaupassa. Huutokauppatoiminta tapahtuu usein sähköisesti verkossa ilman, että ostaja tutustuu esineeseen fyysisesti. Viimeksi mainitussa tapauksessa omistajan mahdollisuudet varmistua kulttuuriesineen alkuperästä ja historiasta ovat riippuvaisia välittäjältä saatavissa olevista tiedoista. Käytettyjen tavaroiden osto- ja myyntiliikkeiden sekä antiikkiliikkeiden harjoittaminen ei Suomessa ole luvanvaraista toimintaa. Liikkeenharjoittajat ovat rikoslain kätkemis- ja rahanpesurikoksia koskevien säännösten perusteella velvollisia varmistumaan heille tarjottujen tavaroiden oikeasta omistajasta.

Pykälän 3 momentissa säädetään korvauksen määräytymisperusteista. Korvaus määrätään kuhunkin tapaukseen liittyvien olosuhteiden kokonaisharkinnan perusteella. Korvauksen suuruutta määrättäessä käräjäoikeuden tulee ottaa huomioon muun muassa se, miten palauttaminen vaikuttaa kulttuuriesineen omistusoikeuteen palauttamisen jälkeen. Palauttamisella ei välittömästi puututa kulttuuriesineen omistussuhteisiin, mutta se saattaa johtaa siihen, että kulttuuriesine menetetään palauttamista vaatineelle jäsenvaltiolle taikka että se on luovutettava oikealle omistajalle 9 §:n nojalla. Korvauksen määrää arvioitaessa on taloudellisten seikkojen ohella otettava huomioon myös kulttuuriesineen mahdollinen erityinen tunnearvo sen omistajalle sekä muut vastaavat seikat.

Pykälän 4 momentissa täsmennetään perinnönsaajan ja muun vastikkeettomasti kulttuuriesineeseen oikeuden saaneen henkilön oikeus korvaukseen. Mainitut saannot eivät luo näille oikeudenhaltijoille perittävää tai lahjoittajaa parempaa oikeutta korvaukseen, vaikka he olisivat olleet vilpittömässä mielessä.

Pykälän 5 momentin mukaan korvaus on maksettava kulttuuriesineen palauttamisen yhteydessä. Tällä tarkoitetaan, että jos tuomioistuin on määrännyt korvauksen, esine palautetaan korvauksen suorittamista vastaan.

Pykälä vastaa sisällöllisesti pääasiassa voimassa olevan lain 7 §:ää.

8 §. Kustannukset. Pykälä toteuttaa vuoden 2014 kulttuuriesineiden palauttamisdirektiivin 11 artiklassa säädetyn periaatteen, että kulttuuriesineen palauttamista koskevan päätöksen täytäntöönpanosta ja esineen fyysisestä suojelemisesta aiheutuvista kustannuksista vastaa esineen palauttamista vaatinut jäsenvaltio. Pykälän mukaan keskusviranomaisena toimivan opetus- ja kulttuuriministeriön ja muiden Suomessa toimivaltaisten viranomaisten tässä laissa säädettyjen tehtävien hoitamisesta ei peritä maksua kulttuuriesineen palauttamista vaatineelta jäsenvaltiolta. Sen sijaan kulttuuriesineen palauttamista vaatinut jäsenvaltio vastaa esimerkiksi 4 §:ssä tarkoitetun oikeudenkäynnin ja 5 §:ssä säädettyjen turvaamistoimien määräämiseksi tarvittavien menettelyiden aiheuttamista kustannuksista siten kuin niistä on erikseen säädetty. Palauttamista vaatinut jäsenvaltio vastaa myös niistä kustannuksista, jotka aiheutuvat palautettavan esineen kuljettamisesta mainittuun jäsenvaltioon sekä esineen säilyttämisestä ja fyysisestä suojelemisesta Suomessa.

Pykälä vastaa sisällöllisesti voimassa olevan lain 8 §:ää.

9 §. Omistusoikeuden saamiseen sovellettava laki. Pykälässä säädetään kulttuuriesineen omistusoikeuden määräytymisestä palauttamisen jälkeen. Pykälän mukaan kulttuuriesineen laittoman viemisen ja palauttamisen välisenä aikana tapahtuneita saantoja arvioidaan sen jäsenvaltion lain mukaisesti, johon kulttuuriesine on palautettu. Pykälän mukaan omistusoikeus ei siten voi perustua lakiin, jonka soveltamisen edellytyksenä olisi laitton vienti.

Pykälä vastaa sisällöllisesti voimassa olevan lain 9 §:ää.

10 §. Voimaantulo. Pykälässä säädetään lain voimaantulosta.

2 Voimaantulo

Laki ehdotetaan tulevaksi voimaan 18 päivänä joulukuuta 2015, jolloin vuoden 2014 kulttuuriesineiden palauttamisdirektiivin määräykset on saatava kansallisesti täytäntöön. Lailla kumottaisiin voimassa oleva palauttamislaki.

Lakia sovellettaisiin Suomessa oleviin kulttuuriesineisiin, jotka on viety Euroopan unionin jäsenvaltion alueelta laittomasti voimassa olevan palauttamislain voimaantulon jälkeen eli 1 päivästä tammikuuta 1995 alkaen. Vaikka vuoden 2014 kulttuuriesineiden palauttamisdirektiivin 14 artiklan mukaan direktiiviä sovelletaan kulttuuriesineisiin, jotka on viety jäsenvaltion alueelta laittomasti 1 päivästä tammikuuta 1993 alkaen, lakia sovellettaisiin kuitenkin vasta Suomen Euroopan unionin jäseneksi liittymisen jälkeen laittomasti vietyihin kulttuuriesineisiin.

Lain täytäntöönpanon edellyttämiin toimenpiteisiin voitaisiin ryhtyä jo ennen lain voimaantuloa. Tällaisia toimenpiteitä olisivat esimerkiksi IMI-järjestelmän käyttöönottoon liittyvät kansalliset valmistelutoimet.

3 Suhde perustuslakiin ja säätämisyjärjestys

Ehdotetun lain mukaisella palauttamismenettelyllä ei välittömästi puututa palautettavan kulttuuriesineen omistusoikeuteen. Lakiehdotuksen 9 §:n mukaan omistusoikeuden saamiseen sovelletaan kuitenkin kulttuuriesineen palauttamisen jälkeen vuoden 2014 kulttuuriesineiden palauttamisdirektiivin 13 artiklan mukaisesti sen jäsenvaltion lakia, johon kulttuuriesine on palautettu. Jos viimeksi mainitun jäsenvaltion omistusoikeuden saamista koskeva lainsäädäntö poikkeaa Suomen vastaavasta lainsäädännöstä, on mahdollista, että kulttuuriesineeseen Suomen lain mukaan laillisesti omistusoikeuden saanut henkilö menettää palauttamisen yhteydessä tämän oikeutensa. Lakiehdotus ja vuoden 2014 kulttuuriesineiden palauttamisdirektiivi poikkeavat tältä osin kansainvälisen yksityisoikeuden periaatteesta, että saantoon sovelletaan kulttuuriesineen sijaintipaikan lainsäädäntöä.

Lakiehdotuksen 7 §:n mukaan laittoman viemisen jälkeen kulttuuriesineeseen perustellussa vilpittömässä mielessä omistusoikeuden hankkinut henkilö on oikeutettu saamaan kulttuuriesineen palauttamista vaatineelta jäsenvaltiolta kohtuullisen korvauksen palauttamisen aiheuttamasta vahingosta ja haitasta. Korvauksesta päättää se käräjäoikeus, joka määrää kulttuuriesineen palautettavaksi. Korvausta määrättäessä vahinko tai haitta tulee 7 §:n 3 momentin mukaan ymmärtää laajasti siten, että korvaus kattaa taloudellisten menetysten lisäksi myös kulttuuriesineellä sen omistajalle olevan erityisen tunnearvon sekä muut vastaavat seikat. Lakiehdotuksen mukaan oikeus korvaukseen on omistajan lisäksi myös kulttuuriesineeseen panttioikeuden tai muun oikeuden saajalla.

Koska ehdotettu laki ei sisällä laajennuksia palauttamislain omistusoikeuden määräytymistä koskeviin säännöksiin, katsotaan, että ehdotettu laki voidaan säätää tavallisessa lainsäätämisyjärjestyksessä.

Edellä esitetyn perusteella annetaan eduskunnan hyväksyttäväksi seuraava lakiehdotus:

Laki

Euroopan unionin jäsenvaltion alueelta laittomasti vietyjen kulttuuriesineiden palauttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 §

Soveltamisala

Jäsenvaltion alueelta laittomasti vietyjen kulttuuriesineiden palauttamisesta ja asetuksen (EU) N:o 1024/2012 muuttamisesta annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin (2014/60/EU) 2 artiklan 1 kohdassa tarkoitettu toisen Euroopan unionin jäsenvaltion kansallisaarteeksi määrittelemä kulttuuriesine, joka on Suomessa ja joka on viety toisen jäsenvaltion alueelta laittomasti, palautetaan asianomaiseen jäsenvaltioon siten kuin tässä laissa säädetään.

Tämän lain 3 §:ssä säädetään myös Suomesta laittomasti vietyjä kulttuuriesineitä koskevista pyynnöistä ja ilmoituksista.

Mitä tässä laissa säädetään Euroopan unionin jäsenvaltiosta, koskee myös Euroopan talousalueeseen kuuluvia valtioita.

2 §

Laiton vieminen

Kulttuuriesine on viety laittomasti, jos se on viety Euroopan unionin jäsenvaltion alueelta vastoin kyseisen jäsenvaltion kansallisaarteiden suojelua koskevaa lainsäädäntöä tai kulttuuriesineiden viennistä annettua neuvoston asetusta (EY) N:o 116/2009.

Esine on viety laittomasti myös, jos se on jätetty palauttamatta Euroopan unionin jäsenvaltioon, josta se on viety luvallisesti näyttelyä, tutkimista, kunnostamista tai muuta vastaavaa tilapäistä tai määräaikaista tarkoitusta varten vastoin kyseisen valtion lakia tai jos luvalliselle viemiselle asetettua ehtoa on rikottu.

3 §

Keskusviranomainen

Tässä laissa säädettyistä tehtävistä huolehtivana keskusviranomaisena toimii opetus- ja kulttuuriministeriö. Keskusviranomaisena opetus- ja kulttuuriministeriön tehtävänä on yhteistyössä Suomessa toimivaltaisten viranomaisten kanssa:

1) pitää yhteyttä 1 §:ssä mainitussa direktiivissä tarkoitettulla tavalla Euroopan unionin jäsenvaltioiden keskusviranomaisiin ja toimivaltaisiin viranomaisiin sekä edistää yhteistyötä Suomen ja jäsenvaltioiden toimivaltaisten viranomaisten välillä;

2) etsii vaatimuksen esittäneen jäsenvaltion pyynnöstä Suomessa olevat laittomasti viedyt kulttuuriesineet ja selvittää niiden omistaja ja haltija;

3) ilmoittaa laittomasti viedyiksi epäiltyjen esineiden löytymisestä asianomaisille jäsenvaltioille;

- 4) järjestää tarvittaessa vaatimuksen esittäneelle jäsenvaltiolle mahdollisuus tarkastaa esine kuuden kuukauden kuluessa 3 kohdassa tarkoitettua ilmoituksen tekemisestä;
- 5) toimia välittäjänä esineen omistajan tai haltijan ja palauttamista vaatineen jäsenvaltion välisissä neuvotteluissa palauttamista koskevan sovinnon aikaansaamiseksi;
- 6) ryhtyä toimenpiteisiin laittomasti vietyjen kulttuuriesineiden suojelemiseksi sekä palauttamisen turvaamiseksi;
- 7) huolehtia esineen palauttamista vaatineen jäsenvaltion pyynnöstä oikeudenkäyntien viereillepanosta ja muusta oikeusavusta;
- 8) lähettää Suomesta laittomasti vietyjen kulttuuriesineiden etsimistä ja palauttamista koskevat pyynnöt Euroopan unionin jäsenvaltioiden viranomaisille;
- 9) ilmoittaa Suomesta laittomasti viedyn esineen sijaintivaltion keskusviranomaiselle esineen palauttamista koskevan hakemuksen viereillepanosta tässä valtiossa; sekä
- 10) ryhtyä muihin tarpeellisiin tämän lain ja 1 §:ssä mainitun direktiivin soveltamisalaan kuuluviin toimenpiteisiin.

4 §

Palauttamista koskeva hakemus

Käräjäoikeus päättää Suomessa olevan muun Euroopan unionin jäsenvaltion alueelta laittomasti viedyn kulttuuriesineen palauttamisesta kyseisen jäsenvaltion kirjallisesta hakemuksesta.

Hakemuksen tutkii käräjäoikeus, jonka tuomiopiirissä esine on tai jonka tuomiopiirissä esineen omistajalla tai haltijalla on kotipaikka tai vakituinen asuinpaikka taikka jonka tuomiopiirissä hän oleskelee.

Hakemuksessa tai sen liitteessä on kuvailtava palautettavaksi vaadittu esine sekä mainittava, että kysymyksessä on 1 §:ssä tarkoitettu kulttuuriesine. Hakemukseen on lisäksi liitettävä hakemuksen tehneen jäsenvaltion toimivaltaisen viranomaisen kirjallinen vahvistus siitä, että esine on laittomasti viety kyseisen jäsenvaltion alueelta.

5 §

Turvaamistoimet

Kulttuuriesineen palauttamisen turvaamiseksi 4 §:ssä tarkoitettu käräjäoikeus voi määrätä esineen takavarikkoon tai päättää muusta turvaamistoimesta. Turvaamistoimista säädetään oikeudenkäymiskaaren 7 luvussa.

Turvaamistointa koskevan hakemuksen voi panna vireille 4 §:n 1 momentissa tarkoitettu jäsenvaltio tai opetus- ja kulttuuriministeriö.

Jos 4 §:ssä tarkoitettua hakemusta ei ole pantu vireille kuuden kuukauden kuluessa turvaamistoimen määräämistä koskevan päätöksen antamisesta, turvaamistoimi peruutetaan. Täytäntöönpano peruuttamisesta säädetään lisäksi ulosottokaaren (705/2007) 8 luvun 4 §:ssä.

6 §

Määräajat

Edellä 4 §:ssä säädetty hakemus on pantava vireille kolmen vuoden kuluessa siitä, kun sen jäsenvaltion toimivaltainen keskusviranomainen, jonka alueelta esine on laittomasti viety, on saanut tietoonsa esineen sijaintipaikan sekä omistajan tai haltijan. Hakemusta ei kuitenkaan voi panna vireille enää sen jälkeen, kun 30 vuotta on kulunut esineen laittomasta viemisestä.

HE 12/2015 vp

Jos kysymyksessä on 1 §:ssä mainitun direktiivin 2 artiklan 8 kohdassa tarkoitettu julkiseen kokoelmaan kuuluva esine tai uskonnollisen yhteisön omistama esine, joka on esineen palauttamista vaatineessa jäsenvaltiossa erityisen suojelun alainen, hakemus on pantava vireille 1 momentissa tarkoitettussa kolmen vuoden määräajassa. Hakemusta ei kuitenkaan voi panna vireille enää sen jälkeen, kun 75 vuotta on kulunut esineen laittomasta viemisestä.

7 §

Oikeus korvaukseen

Jos esine määrätään palauttavaksi, sillä, joka on esineen laittoman viemisen jälkeen saanut omistusoikeuden, panttioikeuden tai muun oikeuden esineeseen, on oikeus saada esineen palauttamista vaatineelta jäsenvaltiolta kohtuullinen korvaus palauttamisesta aiheutuvasta vahingosta ja haitasta.

Käräjäoikeuden on palauttamista koskevan hakemuksen käsittelyn yhteydessä määrättävä 1 momentissa tarkoitettujen oikeuden haltijan vaatimuksesta korvaus, jos tämä voi näyttää, että on oikeuden hankkiessaan noudattanut asianmukaista huolellisuutta. Asianmukaisen huolellisuuden arvioinnissa on otettava huomioon kaikki olosuhteet 1 §:ssä mainitun direktiivin 10 artiklan 2 kohdan mukaisesti.

Korvauksen määrää harkittaessa otetaan huomioon palauttamisen vaikutus esineen omistusoikeuteen tai muuhun siihen kohdistuvaan oikeuteen, esineen hankintahinta, esineen arvossa hankinnan jälkeen tapahtuneet muutokset, hankinnasta ja säilyttämisestä aiheutuneet kulut, esineen erityinen tunnearvo sen omistajalle sekä muut vastaavat seikat.

Perintönä tai muutoin vastikkeetta omistusoikeuden tai muun oikeuden palauttavaksi määrättävään esineeseen saaneella ei ole parempaa oikeutta korvaukseen kuin sillä, jolta esine on saatu vastikkeetta.

Tässä pykälässä tarkoitettu korvaus on maksettava esineen palauttamisen yhteydessä.

8 §

Kustannukset

Suomen valtio ei peri kulttuuriesineen palauttamista vaatineelta jäsenvaltiolta korvausta niistä kustannuksista, jotka aiheutuvat keskusviranomaisen ja toimivaltaisten viranomaisten tämän lain nojalla suorittamista toimenpiteistä.

Kulttuuriesineen palauttamista vaatinut jäsenvaltio vastaa Suomessa vireille pannusta oikeudenkäynnistä ja muusta erillisestä menettelystä aiheutuvista kustannuksista. Oikeudenkäyntikulujen korvaamisesta säädetään oikeudenkäymiskaaren 21 luvussa. Palauttamista vaatinut jäsenvaltio vastaa myös niistä kustannuksista, jotka Suomessa aiheutuvat esineen säilyttämisestä, suojaamisesta ja palauttamisesta.

9 §

Omistusoikeuden saamiseen sovellettava laki

Kun kulttuuriesine on tämän lain ja 1 §:ssä mainitun direktiivin mukaisesti palautettu Suomesta toiseen Euroopan unionin jäsenvaltioon, omistusoikeuden saamiseen laittoman viemisen ja esineen palauttamisen välisenä aikana on sovellettava sen jäsenvaltion lakia, johon esine on palautettu.

HE 12/2015 vp

10 §

Voimaantulo

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 2015.

Tällä lailla kumotaan Euroopan talousalueen valtion alueelta laittomasti vietyjen kulttuuriesineiden palauttamisesta annettu laki (1276/1994). Lakia sovelletaan Suomessa olevaan kulttuuriesineeseen, joka on viety laittomasti toisen Euroopan unionin jäsenvaltion alueelta 1 päivänä tammikuuta 1995 tai sen jälkeen.

Helsingissä 25 päivänä kesäkuuta 2015

Pääministerin sijainen, ulkoasiainministeri

Timo Soini

Opetus- ja kulttuuriministeri Sanni Grahn-Laasonen